

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ**

«На правах рукопису»
УДК 334:338.24:339.92(4-67)

До захисту допущено:

Завідувач кафедри

_____ Сергій ВОЙТКО

«__» _____ 2024 р.

**Дипломна робота
на здобуття ступеня бакалавра
за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка»
зі спеціальності 051 «Економіка»
на тему: «Розвиток малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС»**

Виконав:

студент IV курсу, групи УС-01
Бельмасов Леонід Сергійович

Керівник:

завідувач кафедри міжнародної економіки,
д.е.н., професор,
Войтко Сергій Васильович

Рецензент:

Доцент кафедри промислового маркетингу,
к.е.н., доцент,
Юдіна Наталія Володимирівна

Засвідчую, що у цій дипломній роботі
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.

Студент _____

Київ – 2024 р.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет менеджменту та маркетингу
Кафедра міжнародної економіки

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Спеціальність – 051 «Економіка»

Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Сергій ВОЙТКО

« ___ » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу студенту

Бельмасову Леоніду Сергійовичу

1. Тема дипломної роботи «Розвиток малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС», науковий керівник дипломної роботи Войтко Сергій Васильович, д.е.н., професор, затверджені наказом № 2222-с по університету від **30 травня 2024 року**
2. Термін подання студентом дипломної роботи до **12 червня 2024 року**.
3. Об'єкт дослідження – малий та середній бізнес країн ЄС.
4. Вихідні дані: включають статистичні дані Євростату відомості німецької онлайн-платформи Statista, матеріали Європейського інвестиційного банку, дослідження i-scoop, а також відомості Державної служби статистики України.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
 - проаналізувати засади формування моделей підприємницької діяльності у міжнародній економіці;

- визначити поняття та сутність функціонування малого та середнього бізнесу в світовій економіці;
- запропонувати методичний інструментарій дослідження розвитку малого та середнього бізнесу;
- простежити динаміку розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС;
- провести порівняльний аналіз розвитку малого та середнього бізнесу в економіці європейських країн;
- визначити місце та роль малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС
- розглянути державне регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС;
- теоретично обґрунтувати проблематику та розвиток малого і середнього бізнесу в країнах ЄС на засадах Індустрії 4.0;
- запропонувати шляхи удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні.

6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу:

- кількість рисунків – 15
- кількість таблиць – 5.

7. Дата видачі завдання «1» березня 2024 року

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання дипломної роботи	Строки виконання етапів дипломної роботи	Примітка
1.	Вибір теми дипломної роботи та узгодження з науковим керівником	29 лютого 2024 р.	виконано
2.	Затвердження на засіданні кафедри міжнародної економіки	Згідно з встановленими вимогами	виконано
3.	Видача завдання науковим керівником	01 березня 2024 р.	виконано
4.	Розроблення плану дипломної роботи	11 березня 2024 р.	виконано
5.	Підбір наукової літератури з теми дослідження та її аналіз	15 березня 2024 р.	виконано
6.	Підготовка теоретичного розділу та узгодження його змісту з науковим керівником	01 квітня 2024 р.	виконано
7.	Дослідження за обраною темою наукових досліджень	11 квітня 2024 р.	виконано

8.	Проведення комплексного аналізу практичної складової наукового дослідження	22 квітня 2024 р.	виконано
9.	Остаточне завершення другого розділу дипломної роботи	01 травня 2024 р.	виконано
10.	Підготовка матеріалів третього розділу дипломної роботи	15 травня 2024 р.	виконано
11.	Узагальнення отриманих наукових результатів, використання матеріалів закордонної літератури та досвіду для подальшого аналізу та підготовка загальних висновків	24 травня 2024 р.	виконано
12.	Попередня презентація результатів дипломної роботи	Згідно встановленого графіку	виконано
13.	Оформлення матеріалів дипломної роботи та подання його на перевірку науковому керівнику	27 травня 2024 р.	виконано
14.	Усунення виявлених недоліків керівником, підготовка доповіді та наочних матеріалів для захисту	31 травня 2024 р.	виконано
15.	Перевірка дипломної роботи на збіги текстових фрагментів і плагіат, отримання відгуку наукового керівника	05 червня 2024 р.	виконано
16.	Подання бакалаврської роботи на рецензування і отримання рецензії	10 червня 2024 р.	виконано
17.	Подання рецензії, відгуку наукового керівника, зброшурованої дипломної роботи на кафедру (при наявності надаються інші документи / довідка чи акт про впровадження, копії наукових статей чи тез доповідей)	12 червня 2024 р.	виконано
18.	Захист дипломної роботи перед Екзаменаційною комісією згідно із затвердженим графіком	згідно із затвердженим графіком	

Студент

(підпис)

Леонід Бельмасов

(власне ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Науковий керівник

(підпис)

Сергій Войтко

(власне ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота на тему: «Розвиток малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС» містить 108 сторінок, 5 таблиць, 15 рисунків, 5 додатків. Перелік посилань нараховує 46 найменувань.

Мета дипломної роботи бакалавра полягає у дослідженні розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС.

Об'єктом дослідження є малий та середній бізнес країн ЄС.

Предметом дослідження виступає розвиток та динаміка малого та середнього бізнесу в країнах ЄС.

Методи дослідження. При написанні випускної кваліфікаційної роботи були використані такі методи дослідження, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення, методи економічного аналізу.

Результати роботи. Дипломна робота бакалавра є одним із перших наукових досліджень, де комплексно простежено динаміку розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС впродовж останніх 4 років. Проаналізовано особливості державного регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС. Також в дослідженні одному з перших детально визначено проблематику малого та середнього бізнесу, в результаті чого запропоновано шляхи удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні.

Рекомендації щодо використання результатів роботи. Результати дослідження можуть бути використані в науково-дослідницькій сфері: для подальших досліджень розвитку та простеження динаміки малого та середнього бізнесу в країнах ЄС; в навчальному процесі під час викладання навчальних дисциплін «Економіка», «Міжнародна Економіка», положення та висновки наведені в роботі можуть бути використані при підготовці практичних та семінарських занять студентами економічних вузів.

Ключові слова: бізнес, підприємництво, мікропідприємства, малий та середній бізнес.

ABSTRACT

The thesis on the topic: «Development of small and medium-sized businesses in the economy of EU countries» contains 108 pages, 5 tables, 15 figures, 5 appendices. The list of links includes 46 items.

The purpose of the bachelor thesis is to research the development of small and medium-sized businesses in the economy of EU countries.

The object of the study is small and medium-sized businesses of the EU countries while the **subject** of the study is the development and dynamics of small and medium-sized businesses in EU countries.

Research methods. Such research methods as analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, generalization, methods of economic analysis were used when writing the graduation thesis.

Work results. The bachelor's thesis is one of the first scientific studies that comprehensively traces the dynamics of the development of small and medium-sized businesses in EU countries over the past 4 years. Peculiarities of state regulation of small and medium-sized business entities in the economy of the EU countries are analyzed. Also, in one of the first studies, the problems of small and medium-sized businesses were defined in detail, as a result of which ways of improving the tools for ensuring the successful development of small and medium-sized businesses in the EU countries and in Ukraine were proposed.

Recommendations on the use of work results. The results of the study can be used in the scientific and research field: for further research on the development and monitoring of the dynamics of small and medium-sized businesses in the EU countries; in the educational process during the teaching of the academic disciplines «Economics», «International Economics», the provisions and conclusions given in the work can be used in the preparation of practical and seminar classes by students of economic universities.

Keywords: *business, entrepreneurship, micro-enterprises, small and medium-sized business.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	12
1.1.Засади формування моделей підприємницької діяльності у міжнародній економіці.....	12
1.2.Поняття та сутність функціонування малого та середнього бізнесу в світовій економіці.....	22
1.3.Методичний інструментарій дослідження розвитку малого та середнього бізнесу.....	33
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА SEREDNЬОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЦІ КРАЇН ЄС.....	39
2.1. Динаміка розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС.....	39
2.2. Порівняльний аналіз розвитку малого та середнього бізнесу країн ЄС та України.....	51
2.3. Місце та роль малого та середнього бізнесу в економіці європейських країн.....	58
Висновки до розділу 2.....	65
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ТА SEREDNЬОГО БІЗНЕСУ В КРАЇНАХ ЄС.....	68
3.1. Державне регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС.....	68
3.2. Проблематика та розвиток малого і середнього бізнесу в країнах ЄС на засадах Індустрії 4.0.....	76
3.3. Шляхи удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні.....	83
Висновки до розділу 3.....	91

ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	99
ДОДАТКИ.....	104

ВСТУП

Роль малого та середнього підприємництва у світі на сучасному етапі дуже велика. Вона особливо зросла за умов постіндустріального суспільства, що виявилось у зміні соціально-економічних функцій цієї форми бізнесу. Малі та середні підприємства стають невід'ємною ланкою у структурі суспільного відтворювального процесу, без якого неможливо забезпечити успішний соціально-економічний розвиток суспільства та зростання ефективності виробництва.

Малі та середні підприємства є основою європейської економіки. Вони представляють 99,8% усіх підприємств у ЄС. У них працює близько 100 мільйонів людей, вони становлять більше половини ВВП Європи та відіграють ключову роль у створенні доданої вартості в кожному секторі економіки. На сьогоднішній день малі та середні підприємства пропонують інноваційні рішення для таких проблем, як зміна клімату, ефективне використання ресурсів і соціальна згуртованість, і допомагають поширювати ці інновації в регіонах Європи. Таким чином, вони є ключовими для подвійного переходу ЄС до стійкої та цифрової економіки. Вони важливі для конкурентоспроможності та процвітання Європи, промислових екосистем, економічного та технологічного суверенітету та стійкості до зовнішніх викликів.

Актуальність даної теми визначається насамперед тим, малий та середній бізнес є основним джерелом створення робочих місць в країнах ЄС, цей сектор великою мірою сприяє зниженню безробіття та підтримці соціальної стабільності. Малі та середні підприємства часто виступають інноваторами та каталізаторами технологічного прогресу. Їх гнучкість дозволяє їм ефективно впроваджувати нові ідеї та технології. Саме малий та середній бізнес допомагає розподілити ризики та створює різноманіття в економіці країн ЄС, сприяючи більш стійкому розвитку. Важливим є і те, що малий та середній бізнес відіграє важливу роль у забезпеченні рівномірного розвитку різних регіонів, сприяючи зменшенню економічних нерівностей. Розвиток малого та середнього бізнесу сприяє підтримці конкурентоспроможності, збільшуючи варіативність та

ефективність економічних суб'єктів. Усі ці фактори підкреслюють важливість малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС як критичного елемента для стійкого та інклюзивного розвитку. Проблема розвитку малого та середнього бізнесу набуло розкриття і в науковій літературі, зокрема у працях таких дослідників, як Л.О. Алещенко [1], О.Ю. Клепанчук [6], С.П. Король [8], В.М. Марченка [16]. Але не дивлячись на зазначені вище фактори, проблема розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС залишається недостатньо дослідженою.

Так, відсутнім є комплексний аналіз розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС. Потребують виокремлення насамперед засади формування моделей підприємницької діяльності у міжнародній економіці. В наукових колах відсутнім є єдиний погляд на поняття та сутність функціонування малого та середнього бізнесу в світовій економіці. Необхідно також виокремити і методичний інструментарій дослідження розвитку малого та середнього бізнесу. В науковій літературі відсутнім є і простеження динаміки розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС. На сьогоднішній день не проведений порівняльний аналіз розвитку малого та середнього бізнесу країн ЄС та України за статистичними даними останніх років. Не визначеним залишається і місце та роль малого та середнього бізнесу в економіці європейських країн. Потребує детального дослідження питання державного регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС. Важливим є і виокремлення проблематики та розвитку малого і середнього бізнесу в країнах ЄС на засадах Індустрії 4.0. І наостанок важливо запропонувати шляхи удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні. З огляду на наведені запитання тема дипломної роботи бакалавра є актуальною та потребує ґрунтовного дослідження.

Мета дипломної роботи бакалавра полягає у дослідженні розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС.

Для реалізації поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- Проаналізувати засади формування моделей підприємницької діяльності у міжнародній економіці
 - Визначити поняття та сутність функціонування малого та середнього бізнесу в світовій економіці
 - Запропонувати методичний інструментарій дослідження розвитку малого та середнього бізнесу
 - Простежити динаміку розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС
 - Провести порівняльний аналіз розвитку малого та середнього бізнесу в економіці європейських країн
 - Визначити місце та роль малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС
 - Розглянути державне регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС
 - Теоретично обґрунтувати проблематику та розвиток малого і середнього бізнесу в країнах ЄС на засадах Індустрії 4.0
 - Запропонувати шляхи удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні.
- Об'єктом дослідження** є малий та середній бізнес в країнах ЄС.

Предметом дослідження виступає розвиток і динаміка малого та середнього бізнесу в країнах ЄС.

База дослідження. При написанні дипломної роботи бакалавра були використані статистичні дані Євростату - статистичної організації Європейської Комісії з офісом у Люксембурзі, відомості німецької онлайн-платформи Statista - яка спеціалізується на зборі та візуалізації даних, матеріали Європейського інвестиційного банку, дослідження i-scoop, а також відомості Державної служби статистики України.

Методи дослідження. При написанні випускної кваліфікаційної роботи були використані такі методи дослідження, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення, методи економічного аналізу.

Наукова новизна отриманих результатів. Дипломна робота бакалавра є одним із перших наукових досліджень, де комплексно простежено динаміку розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС впродовж останніх 4 років. Проаналізовано особливості державного регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС. Також в дослідженні одному з перших детально визначено проблематику малого та середнього бізнесу, в результаті чого запропоновано шляхи удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні.

Теоретичне значення дослідження полягає у доведенні низки теоретичних висновків та положень до конкретних пропозицій та рекомендацій, які підвищують рівень результативності розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва в країнах ЄС.

Практичне значення отриманих результатів полягає: в науково-дослідницькій сфері: для подальших досліджень розвитку та простеження динаміки малого та середнього бізнесу в країнах ЄС; в навчальному процесі під час викладання навчальних дисциплін «Економіка», «Міжнародна Економіка», положення та висновки наведені в роботі можуть бути використані при підготовці практичних та семінарських занять студентами економічних вузів.

Структура роботи. Дипломна робота бакалавра містить 108 сторінок, складається зі вступу, трьох основних розділів з підрозділами, висновків та списку використаних джерел, що становить 46 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

1.1. Засади формування моделей підприємницької діяльності у міжнародній економіці

На сьогоднішній день в науковій літературі ще не сформувались чіткі погляди стосовно формування моделей підприємницької діяльності. Різні концептуальні підходи сприяють розвитку теорії, яка, у свою черга, є основою розробки практичних моделей [6, с. 12].

У міжнародній економіці відомо кілька моделей розвитку підприємницької діяльності С.М. Кармел виокремлює такі моделі розвитку підприємницької діяльності: моделі ділового клімату, економічного спаду та зростання доходів населення побудовані з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища на формування та розвиток приватного підприємництва. Для країн з розвинутою економікою, країн, що розвиваються та перехідною економікою характерні різноманітні соціально-економічні умови.

Залежно від цих умов та пріоритетних напрямів державної економічної політики у зазначених групах країн різняться рівні, і динаміка розвитку малого та середнього підприємництва. Відповідно до цього положення модель ділового клімату пояснює появу малих та середніх підприємств поєднанням таких факторів, як гнучка політика зайнятості, низькі витрати на виробничі фактори, пільгове місцеве оподаткування, підтримка з боку органів влади тощо [36].

На думку М. Скутелли, модель ділового клімату - це свого роду особливі умови, цілеспрямовано створені для успішного розвитку певного виду підприємницької діяльності в окремій галузі (секторі) економіки або загалом у національній економіці. Цілком очевидно, що модель передбачає побудову інституційних утворень у вигляді зон зовнішньої торгівлі, підприємницьких зон, технологічних парків, бізнес-інкубаторів [40].

Зони зовнішньої торгівлі є обмеженими ділянками національної території, в межах яких встановлюється пільговий у порівнянні із загальним режимом господарської, зокрема зовнішньоекономічної, діяльності [16, с. 20]. Іншими

словами, це - торгова чи торгово-виробнича зона, яка, залишаючись частиною національної території, з погляду митного, бюджетно-податкового та фінансового режиму розглядається як така, що перебуває за межами державного кордону, в її межах діє ціла система пільг для підприємств.

Р.О. Мірошник вважає, що підприємницькі зони виникли як один із видів прояву регіональної політики, спрямованої на поживлення дрібного та середнього бізнесу у депресивних районах, переважно міських, шляхом надання підприємцям більшої свободи діяльності та значних фінансових пільг. У цих зонах реалізуються три принципи [12, с. 66]:

- дерегламентація,
- дефіскалізація,
- дебіюрократизація.

Основними умовами для їх утворення є: розташування у депресивних районах великих міст, що мають найвищий рівень безробіття; термін дії від 7 до 20 років. Зони виконують завдання вирішення внутрішньоекономічних проблем за допомогою опори на місцевий капітал та робочу силу [17, с. 230].

Технологічні парки (техніко-впроваджувальні зони) відносяться до ефективної форми інтеграції науки і виробництва, місця розгортання інноваційної діяльності та створення венчурних фірм, що займаються розробкою нових технологій. У коло завдань технопарків відносяться [2, с. 20]:

- підтримка сучасних технологічних перспективних проектів та програм;
- відбір перспективних проектів з погляду їхньої значущості для регіону;
- створення внутрішньої інфраструктури, що дозволяє реалізувати ідею;
- забезпечення всебічної допомоги у галузі маркетингу та менеджменту;
- міжнародний консалтинг та залучення інвестицій через створення венчурного фонду.

Основними умовами для зростання інноваційного підприємництва у межах технологічних парків, на думку П. В. Круша, є: наявність добре розвиненої науково-дослідної інфраструктури у вигляді університетів та науково-дослідних центрів, що володіють відповідними науковими школами,

висококваліфікованими кадрами та експериментальним обладнанням; наявність великих наукомістких підприємств, близькість до великих полюсів економічного зростання; сприятливе соціальне та екологічне середовище. В ідеалі технологічний парк має надбудовуватися на вже сформовані підприємницькі структури, стимулюючи тенденції до розвитку коопераційних взаємозв'язків, що формуються у них між собою. Парки є зазвичай територіально згрупованими сукупність наукових лабораторій та виробничих приміщень, наданих на пільгових умовах в оренду венчурним фірмам, зайнятим комерційним освоєнням перспективних наукових та технологічних нововведень та ідей [13, с. 66].

О. Ю. Клепанчук зазначає, що у Німеччині приблизно половина нових фірм зазнає банкрутства найпізніше через три роки, тоді як у технологічних та підприємницьких центрах цей показник складає 6 %. Тим часом стимулювання розвитку інноваційного підприємництва загалом не сприяє вирішенню проблеми зайнятості. Для них характерний значний мультиплікуючий ефект, який у деяких випадках становить від 1 до 20. Проте нові підприємства в силу їх загальної нечисленності, нестійкості у розвитку та специфічних вимог до робочої сили неспроможні створити багато додаткових робочих місць [6, с. 16].

Бізнес-інкубатори є програмами допомоги бізнесу, які забезпечують підприємців необхідними консультаціями та підтримкою. Бізнес інкубатор займається пошуком, відбором та наступною адаптацією до місцевих умов ефективних форм та методів малого бізнесу з подальшим їх тиражуванням. У ньому фірма повинна стати ринково орієнтованою, здатною вести справу, у перспективі бути конкурентоспроможною. Важливо створити необхідний імпульс для початку реалізації існуючих ідей. Ці структури широко поширені в Англії, Німеччині, Франції, Швеції [5, с.20].

З того часу, як в рамках капіталістичного суспільства відбувся перехід до індустріального виробництва, економічний розвиток набув циклічного характеру. Економічні цикли початкового періоду та сучасні суттєво різняться між собою. Відмінності виявляються в ступеня порушення економічної рівноваги, членування циклів на різні фази, тривалості фаз, участі держави у

регулюванні циклів. Тим не менш, природа циклів включає ряд фаз, що послідовно змінюються зокрема і економічний спад. Модель економічного спаду побудована на ідеї про те, що безробіття посилює кількість потенційних підприємців. Не вдаючись у подробиці, зазначимо, що країни, які перебувають у економічній стагнації, обмежують ринкові стимули. Отже, у цих країнах переважатиме категорія «вимушених» підприємців з обмеженими інвестиційними можливостями. У таких умовах без активної державної підтримки «вимушені» підприємці не зможуть зробити істотного внеску в економічний розвиток країни, тобто вивести з стадії спаду [8].

Модель зростання доходів населення відображає наступні зміни у ринковому попиті. «Мінімальне критичне зусилля», на думку Х. Лейбінстайна, має бути таким, щоб рівень інвестицій становив не менше 12-15 % національного доходу. Такий поштовх, вважає він, з одного боку, підвищить темпи зростання доходу на душу населення, а з іншого- розширить кількість суб'єктів господарювання-підприємців, які забезпечать подальше зростання середнього доходу на душу населення [18, с. 130].

Витоки індивідуального підходу походять з XVIII століття, коли Р. Кантильон, А. Тюрго, Ж. Б. Сей через опис професійних якостей купця, скупника, продавця сформулювали перші уявлення про підприємця. На сучасному етапі істотний внесок у розвиток цього напрямку зробили багато вчених-економістів, соціологи та психологи. У галузі економічних досліджень значних успіхів досягли А. Шапіро, Д. МакКлеланд, Р. Хізріч, Р. Брокхаус. Вони вважають, що для створення нового підприємства крім сприятливого соціально-економічного клімату, необхідна наявність у індивідів підприємницьких здібностей, що виділяють їх від загального населення. За їх оцінками лише 6 % населення промислово розвинених країн мають вроджену здатність до підприємництва [21, с. 150].

На думку Р. Брокхауса, для реалізації свого бажання підприємствам необхідна наявність трьох послідовних ознак: потреба в успіху, внутрішній стан контролю (Internal locus of control) та схильність до ризику. Д. Бойд довів, що

саме підприємці - засновники малого бізнесу, значно більше виграють у бажанні досягти успіху, прийняти ризик та виявити толерантність до невизначеності, ніж менеджери.

У 1966 році Дж. Роттером була розроблена конструкція внутрішнього стану контролю (internal locus of control), відповідно до якої індивід відчуває результат події як у межах, так і поза його особистим контролем та розумінням. Це означає, що внутрішній стан контролю - міра сприйняття людиною здібностей, яка може вплинути на події свого життя. На перебіг думок Дж. Роттера безсумнівний вплив мали уявлення Ф. Х. Найта, що характеризує підприємця гарною оцінною системою (здатністю судити) та супутньою впевненістю у собі. Адже орієнтація на цю якість збільшує ймовірність того, що потенційний підприємець вживе заходів щодо реалізації свого плану [18, с.130].

У 70-80-х роках конструкція Дж. Роттера та адаптований, удосконалений ним організаційний масштаб використовували С. Борланд, Р. Брокхаус, Дж. Пандей і Н. Теуарі у вивченні організаційних та управлінських проблем. Вони, аналізуючи базу даних, сформованих на основі анкетного опитування студентів бізнес-шкіл, підприємців Техасу та Італії, довели, що даним групам індивідів властивий високий рівень внутрішнього стану контролю [26].

Вважається, що вперше на інноваційну роль підприємця звернув увагу Й. Шумпетер. Він описував підприємця як каталізатора змін та «... людини ідей та дій, ... інструмента виявлення нових можливостей». Надалі П. Друкер писав, що інновація є «специфічним інструментом...засобом, з яким він вносить зміни». Інші вчені інноваційність ототожнюють з обдарованістю багатою уявою, винахідливістю, підприємливістю, оригінальністю, передбачливістю. Так, наприклад, С. Шайн, Л. Колеврид, П. Уесвід вважають, що наявність якогось «ноу-хау» виступає початковим мотивом організації бізнесу. Відповідно новий бізнес відкривають люди, які мають можливість впровадити нововведення або працюючи з новою технологією. Противники цього підходу стверджують, що інноваційність властива не всім підприємцям. У меншій мірі її виявляють

власники малого бізнесу, ніж підприємці, що заснували і управляють бізнесом, що розширюється [22].

Дослідження М. Тууанен показали, що засновникам підприємств, що швидко ростуть у Фінляндії, що ставлять за мету розширення справи, характерний вищий ступінь інноваційності, ніж засновникам підприємств, які мають головною мету – підвищення добробуту сім'ї [22].

В цілому, такі людські якості, як підприємливість, практичність притаманні багатьом людям, але не всі прагнуть їх виявити у підприємстві. Так, у реальному житті зустрічаються не тільки професійно орієнтовані підприємці, а й ті, хто ухвалює подібне рішення вимушено. До них він відносить представників «вуличного» підприємництва (наприклад, продавців з лотків та особи, які здійснюють кустарне виробництво товарів). Вони, не маючи спеціальних знань, просто намагаються поєднати свої можливості із неявно вираженими потребами додаткового характеру, властивими доволі часто [26].

Д. Бланчфлор, А. Освальд провели моделювання схильності індивідів до підприємницького ризику у взаємозв'язку з психологічними особливостями індивідів. З. Сакова, Дж. Іарл виходять із припущення, що можливість вибору самозайнятості залежить від певної величини перевищення корисності самозайнятості проти корисності роботи найманої роботи.

Р. Фонсека, П. Лопес-Гарсія, С. Піссарідес вважають, що кожна людина народжується з « α » підприємницькою здатністю та несе її в собі все життя. Деякі при бажанні виявляють її, а деякі - ні. Відповідно функціональна залежність підприємницьких здібностей виглядає у такому вигляді $F(\alpha)=[0;A]$. Якщо індивід вибирає статус найманого працівника, він отримує дохід « U ». При переході на статус підприємця його очікуваний дохід дорівнюватиме « αV », а витрати на створення бізнесу - « K ». Індивід вибирає другий шлях лише за умови [3, с.26]:

$$\alpha V - K \geq U \quad (1)$$

де αV -очікуваний дохід від підприємницької діяльності; K -витрати на створення справи; U -очікуваний дохід від найманої праці. Ще не виявлені підприємницькі

здібності залишаються в резерві. Резервовані підприємницькі здібності - це відношення суми очікуваного доходу від найманої праці та витрат організації бізнесу до очікуваного доходу від підприємницької діяльності:

$$S=(U+K)/\alpha V \quad (2)$$

де S - резервовані (не виявлені) підприємницькі здібності; U - очікуваний дохід від найманої праці; K -витрати зі створення справи; αV -очікуваний дохід від підприємницької діяльності. Імовірно, в реальному житті індивід обирає статус підприємця при умові $\alpha \geq S$. Інакше він шукає вакантне робоче місце. Додатковим фактором, що впливає на процес прийняття рішення індивіда, є соціально-економічна ситуація. У міру того, як напруженість на ринку посилюється, то індивід не бажає виявляти свої підприємницькі здібності « α », приховує їх, підвищуючи рівень « S ». У результаті в економіці спостерігається низький темп зростання кількості реєстрованих нових підприємств та створюваних нових робочих місць.

Але на сьогоднішній день в наукових працях все частіше можна зустріти факт, що більшість дослідників виокремлюють дві моделі розвитку підприємницької діяльності: класичну та інноваційну [14].

Перша модель - традиційне, репродуктивне, рутинне підприємництво, коли підприємець прагне організувати роботу з розрахунком на максимальну віддачу ресурсів. Вважається, що саме в рамках класичної моделі формується концепція управління зростанням виробництва, втілення якої вимагає часу щодо проведення низки заходів за рахунок зовнішніх справ підприємства, факторів субсидування та протекціонізму з боку уряду. Наводяться в рух внутрішні резерви підприємства для підвищення рентабельності, модернізації виробництва та оновлення асортименту продукції [26].

В. М. Марченко зазначає, що класична модель підприємництва класична модель підприємницької діяльності базується на традиційних принципах підприємництва і включає наступні складові [15, с. 106]:

1. Ідея: Підприємець розробляє концепцію або ідею продукту чи послуги, яка відповідає попиту на ринку або вирішує конкретну проблему.
2. Планування: Підприємець розробляє бізнес-план, що включає стратегію, маркетинговий план, фінансові прогнози та інші аспекти управління.
3. Фінансування: Отримання фінансових ресурсів для реалізації ідеї, що може включати в себе власні кошти підприємця, позики, інвестиції або залучення капіталу.
4. Виробництво або надання послуг: Підприємець розпочинає виробництво товарів або надання послуг з метою задоволення потреб клієнтів.
5. Маркетинг та продаж: Підприємець використовує маркетингові стратегії для просування своїх товарів або послуг на ринку та залучення клієнтів.
6. Управління ресурсами: Ефективне управління людськими, фінансовими та матеріальними ресурсами підприємства.
7. Зростання та розвиток: Підприємець працює над розвитком свого бізнесу, включаючи розширення асортименту, збільшення ринків збуту та покращення ефективності операцій.

Ці принципи є основою для багатьох підприємницьких підприємств і допомагають їм досягати успіху в бізнесі.

Під інноваційним підприємництвом розуміється особливий вид комерційної діяльності, що має на меті отримання прибутку шляхом створення та активного поширення інновацій у всіх сферах народного господарства. На відміну від класичного, репродуктивного підприємництва інноваційне ґрунтується на пошуку нових шляхів розвитку чинного підприємства. Це може бути нова продукція, технології, ринки, матеріали, форми управління чи створення нового, інноваційно-орієнтованого підприємства. Однією з найскладніших та актуальних соціально-економічних проблем, що стоять сьогодні перед країнами Європи та Україною є переклад економіки на інноваційний шлях розвитку, подолання технологічного відставання. Інноваційне зростання повинне бути пов'язаний з активізацією процесів розробки та комерціалізації нововведень, що забезпечують прискорення темпів

розвитку, підвищення конкурентоспроможності міжнародної економіки, зокрема її високотехнологічного сектору.

В. М. Марченко виділяє таку схему послідовності кроків суб'єкта підприємництва в інноваційній моделі підприємницької діяльності [15, с. 106]:

Схема послідовності кроків суб'єкта підприємництва в інноваційній моделі підприємницької діяльності може виглядати так:

1. Дослідження та аналіз: Суб'єкт підприємництва проводить дослідження ринку та потреб споживачів, аналізує конкурентну ситуацію та визначає можливості для інновацій.

2. Генерація ідей: Базуючись на результатах досліджень, суб'єкт підприємництва розробляє нові ідеї для продуктів, послуг або процесів, які відповідають виявленим потребам та можливостям на ринку.

3. Оцінка і відбір ідей: Суб'єкт підприємництва аналізує та оцінює всі згенеровані ідеї з урахуванням їхнього потенціалу, ризиків та вартості втілення.

4. Розробка прототипів і тестування: Обрані ідеї перетворюються на прототипи або мінімально життєздатні продукти, які потім тестуються на маленькій аудиторії або в обмеженому масштабі.

5. Масштабування і впровадження: Після успішного тестування суб'єкт підприємництва розробляє стратегію масштабування продукту або послуги та впроваджує її на ринку.

6. Маркетинг і реклама: Здійснюється просування та реклама нового продукту або послуги з метою привернення уваги цільової аудиторії.

7. Збір зворотного зв'язку і постійне вдосконалення: Суб'єкт підприємництва отримує зворотний зв'язок від клієнтів та постійно вдосконалює продукт або послугу на основі отриманих даних.

Ця послідовність кроків допомагає суб'єкту підприємництва ефективно впроваджувати інноваційні ідеї на ринку та досягати успіху в бізнесі [15, с. 106].

В економічно розвинених країнах Європи, що вступили в стадію постіндустріального розвитку та будують інформаційні товариства, або товариства, побудовані на знаннях, держави надають підтримку фінансовими

вливаннями, законодавчим забезпеченням та податковими пільгами конкретним проектам, які здобули визнання з боку національних виробників та державних структур як починання, здатних принести максимальну вигоду суспільству.

Це означає, що їх здійснення зміцнить позиції на світових ринках наукомісткої продукції та високих технологій, сприятиме розширенню оподаткованої бази, національної безпеки і вплине на радикальний вплив та покращення екологічної, демографічної та соціально-культурної ситуації у цій країні. Такі проекти проходять ретельний відбір на основі методології вибору та оцінки наукових досягнень і технологічних рішень, що гарантують переваги створюваної продукції. До них можуть належати також механізми модернізації організаційних форм виробництва, науки та освіти, соціальні програми тощо.

Проводячи наукову політику, уряд [15, с. 1-6]:

- створює резерв фундаментальних наукових ідей та сприяє підготовці відповідних спеціалістів для розробки нових технологій;
- знижує фінансовий ризик науково-технічних проектів;
- здійснює посередницьку функцію при взаємодії академічної та прикладної науки;
- вирівнює диспропорції у науковій сфері, ліквідує відставання матеріально-технічної бази науки, що розвиває інформаційну базу наукових досліджень.

Таким чином, на сьогоднішній день в економічній літературі не сформувався єдиної думки стосовно формування моделей підприємницької діяльності. Аналізуючи економічну теорію можна виокремити такі моделі розвитку підприємницької діяльності: моделі ділового клімату, економічного спаду та зростання доходів населення, що побудовані з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища на формування та розвиток приватного підприємництва. Зараз все частіше можна зустріти факт, що більшість дослідників виокремлюють дві моделі розвитку підприємницької діяльності: класичну та інноваційну.

Перша модель - традиційне, репродуктивне, рутинне підприємство, коли підприємець прагне організувати роботу з розрахунком на максимальну віддачу ресурсів. Вважається, що саме в рамках класичної моделі формується концепція управління зростанням виробництва, втілення якої вимагає часу щодо проведення низки заходів за рахунок зовнішніх справ підприємства, факторів субсидування та протекціонізму з боку уряду. Наводяться в рух внутрішні резерви підприємства для підвищення рентабельності, модернізації виробництва та оновлення асортименту продукції. Під інноваційним підприємством розуміється особливий вид комерційної діяльності, що має на меті отримання прибутку шляхом створення та активного поширення інновацій у всіх сферах народного господарства.

1.2. Поняття та сутність функціонування малого та середнього бізнесу в світовій економіці

На сьогоднішній день розвиток малого та середнього бізнесу виступає необхідною умовою існування та функціонування сучасної моделі ринково-конкурентного господарства. В економічній науці такі визначення як «малий та середній бізнес» мають свою власну історію розвитку [2, с. 106].

С. П. Король зауважує, що формування так званого «бізнесу» розпочалось ще в середні віки, в час якого припало утворення нового суспільного прошарку – ремісництва. Саме дрібних торговців та крамарів можна назвати першими представниками малого та середнього бізнесу, оскільки ремісництво являло собою дрібне промислове виробництво, що базувалось на ручній праці. Капіталізм продовжував розвиватися та ті представники ремісництва, що жили у місті, стали називатись новим класом власників, що отримав назву буржуазія. Саме з цього класу і виникли такі поняття як бізнес, малий та середній бізнес, середній клас, підприємництво тощо [8].

Перш ніж перейти до розкриття поняття та сутності малого та середнього бізнесу зазначимо, що терміни бізнес та підприємництво як у зарубіжній так і в сучасній українській науковій практиці часто виступають як синоніми. Поняття

бізнес походить від англійського слова «business», що в перекладі означає справа, заняття, підприємство, що в науковій літературі розуміється як діяльність, спрямована на систематичне отримання прибутку [18, с. 130].

Окремі зарубіжні дослідники вважають, що між поняттями «бізнес» та «підприємництво» все ж є певні відмінності. Так, К. Веспер визначає малий бізнес як економічну діяльність у малих підприємствах, що приносить прибуток, а мале підприємництво, у свою чергу, розглядає як малий бізнес, основним суб'єктом якого виступає підприємець [20, с. 20].

На думку С. Д. Лучика, бізнес є одним із основних занять в умовах ринкової економіки, джерелом економічного та соціального розвитку суспільства». В контексті теми дипломної роботи бакалавра важливо не лише проаналізувати поняття та сутність бізнесу в сучасних умовах але і згадати історичні аспекти виникнення та розвитку поняття «бізнесу». Так, в англійській мові термін «бізнес» вперше зустрічається 1387 р. та розуміється як «торговельна, комерційна діяльність». У 1723 р. у Парижі у «Всесвітньому словнику комерції» був згаданий термін «бізнесмен», який мав на увазі особу, що бере на себе зобов'язання виробництва чи будівництва об'єкту [16, с. 120].

У XVII ст. ірландським економістом, банкіром Річардом Кантильоном було запроваджено поняття «бізнесмен» або «підприємець» яке він сформулював та відобразив у своїй роботі «Нарис про природу торгівлі взагалі» (1755 р.). Саме з ім'ям цього вченого пов'язане зародження теорії підприємництва у світі. Так, згідно з визначенням Кантильйона, бізнесмен або підприємець - це людина, яка наражається на ризик непостійних доходів. До цієї категорії він відносив купців та ремісників, розбійників, фермерів, жебраків та інших осіб із невизначеним заробітком. Купуючи чужі товари за певною ціною та сплачуючи фіксовані податки землевласникам, підприємець сподівається продати їх за вищою, але невідомою ціною, обумовленою природною чи ринковою «невизначеністю». «Капіталіст» у працях Річарда Кантильйона це торговець або ремісник, що наймає працівників [20, с. 20].

У контексті особливостей епохи, її матеріальних тенденцій та ідеологічних пошуків не залишив без уваги питання підприємництва та інший знаменитий економіст Адам Сміт (1723-1790 рр.). «Дослідження про природу та причини багатства народів» (1776 р.) стало революційною працею з погляду оформлення. Багато економічних концепцій пояснюють світ торгівлі, комерції та промисловості [20, с. 66]. Сміт визначає спонтанну організацію економічного світу, у якому підприємець посідає центральне місце. «...Він переслідує лише свою власну вигоду, причому в цьому випадку, як і в багатьох інших, невидима рука змушує його сприяти такому результату, який зовсім не входив до його намірів. Переслідуючи свої власні цілі, часто він служить інтересам суспільства більш дієвим чином, ніж коли свідомо прагне робити це». В результаті виникає парадигма «переслідування власних інтересів, що призводить до служіння інтересам суспільства»[22]:

1. Компанії прагнуть отримати прибуток.
2. Компанії виробляють товари, які потрібні людям.
3. Високі прибутки залучають нові компанії, які виробляють дешевші товари.
4. Споживачі виграють від зниження цін.
5. Купуючи товари, які вам потрібні, ви забезпечуєте інших людей робочими місцями.

Сміт відводить уряду значну роль у забезпеченні суспільних благ, захисті приватної власності та регулювання монополій [20, с. 20].

Виходячи з сказаного вище, варто зазначити, що історія бізнесу збігається з історією підприємництва. Таким чином, формується думка, що поняття «бізнесмен» та «підприємець» ідентичні, і це цілком вірно з наступних причин [18, с. 130]:

- отримання прибутку - мета, яку висловлюють обидва терміни;
- створення матеріальних благ - одне з основних завдань в обох процесах;

- господарська діяльність, спрямована на правильне використання обладнання, доступних технологій, організацію праці працівників тощо є в обох поняттях;
- бізнесмен та підприємець однаково відповідальні за використання капіталу, який використовують для реалізації своєї діяльності;
- підприємець, і бізнесмен здійснюють свою діяльність, як правило, за допомогою найманих працівників [25].

Значний внесок у визначенні поняття та сутності бізнесу зробив відомий сучасний американський вчений Пітер Друкер. На його думку, бізнесмен - це людина, яка створює свій новий бізнес, який не можна зарахувати ні до науки, ні до мистецтва. База знань бізнесмена - засіб досягнення мети. Основою бізнесу, на думку П. Друкера, є інновації у всіх сферах діяльності насамперед в управлінні. Постійний пошук змін у бізнесі - це цілком нормально та природно. Нові ідеї та його реалізація – головне завдання бізнесмена, який у ролі «творця» [26].

Інновації, каже П.Друкер, є головним критерієм успіху підприємницької діяльності. Тому інноваційний шлях розвитку - це особливий бізнес-інструмент, спрямований на максимальне використання ресурсів з метою створення нових, сучасніших благ. Ресурсу як такого не існує доки людина не знайде в природі щось корисне і не надасть їй економічної цінності. На думку вченого, бізнесмен - це людина, яка використовує кожен можливість з максимальною вигодою. Друкер вважає, що якщо бізнесмен компетентний у веденні свого бізнесу, то бізнес не є ризикованим видом діяльності, за винятком його реалізації у певних галузях [26].

Визначний економіст К. Маркс також розглядав поняття «бізнесу» у своїх працях. Бізнесмен у К. Маркса - капіталіст, але далеко не всякий. Капіталісти поділялися на кредиторів та функціонуючих (підприємців). Останні, у свою чергу, є організаторами процесу виробництва, які використовують власний капітал та (або) позиковий. У своїй головній праці «Капітал» К. Маркс дає

підприємцю трактування капіталіста, який отримує підприємницький дохід, тобто частину прибутку, з якого віднімається позичковий відсоток [10, с. 26].

Для кращого розуміння історії визначення поняття «бізнесу» проаналізуємо і розуміння «бізнесу» в інноваційній концепції підприємництва Й. Шумпетера. Згідно з нею, бізнесмен є економічним агентом, який створює нові ідеї та є руйнівником старої структури. Він виконує функцію новаторства в економіці, реалізує різні комбінації ресурсів до створення нового матеріального блага, способу виробництва та ведення господарської практики.

Отже, проаналізувавши підходи зарубіжних дослідників до визначення поняття «бізнес» можна зробити висновок, що в економічній теорії малий та середній бізнес є синтезом проаналізованих нами трактувань, де під ними розуміється ініціативна та цілеспрямована діяльність фізичної та юридичної особи, що пов'язана з несенням підвищених ризиків та заснована на особистій участі та впровадженні інновацій, з метою отримання максимального прибутку за рахунок реалізації товарів та послуг [11, с. 56].

Т. В. Омеляненко та К. О. Коротково розглядають малий бізнес як основний компонент ринкової економіки, найбільш досконала форма продуктивних та економічних відносин, при яких підприємець, працюючи в умовах повної економічної незалежності та майнової відповідальності, стає справжнім господарем. Важлива роль малого бізнесу у тому, що він забезпечує значну кількість нових робочих місць, насичує ринок новими товарами та послугами, задовольняє численні потреби великих підприємств, а також випускає спеціальні товари та послуги [14].

Н. С. Ситник та С. І. Козак зазначають, що область діяльності малого та середнього бізнесу досить велика. Вона включає торгівлю та громадське харчування, сільське господарство, промисловість та будівництво. Однак слід зазначити, найбільш поширеним видом діяльності малого бізнесу є торгова та посередницька діяльність, яка за даними статистики охоплює 70 % всього малого бізнесу. Виробничою діяльністю займається приблизно кожен десятий підприємець, приблизно стільки ж надають населенню транспортні, будівельні

та побутові послуги, що займаються переробкою сільськогосподарською продукцією. На ринку інформаційних, медичних та ріелторських послуг зайнята незначна кількість малих підприємств [19, с. 86].

У дослідженні Л. В. Рібун та Г. А. Лех під малим бізнесом розуміється діяльність, що виконується невеликою групою осіб, або підприємство, яким керує один власник. Тобто малий бізнес є підприємницькою діяльністю, що здійснювана суб'єктами ринкової економіки за певними встановленим законам, державними органами чи іншими представницькими організаціями [17, с. 230].

Вивчення умов функціонування малого та середнього бізнесу неможливо без визначення самого поняття, розкриття його сутності та функцій. На міжнародному рівні основне питання аналізу діяльності підприємств малого та середнього бізнесу пов'язаний з точним розумінням того, який спектр підприємств включається до їх складу [13, с. 26].

Можна відзначити, розбіжності країн не тільки в кількісних індикаторах, а й у якісних умовах визначення. Тому єдині міжнародні критерії визначення малого та середнього підприємництва на сьогоднішній день є відсутніми. Як показує світова практика, основним критеріальним параметром, на основі якого підприємства різних організаційно правових форм відносяться до суб'єктів малого бізнесу, насамперед є середня чисельність працівників, зайнятих за звітний період на підприємстві. Тим часом можна виділити і низку інших критеріїв, на основі яких підприємства належать до малого. Найчастіше застосовуються наступні:

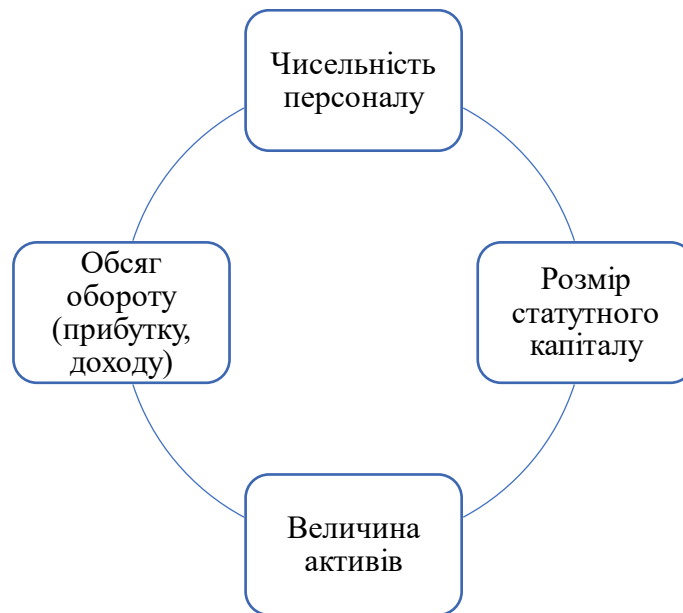

Рис.1.1. Критерії визначення розміру підприємств

Джерело: [6, с. 16]

Згідно з положеннями Світового банку, загальна кількість показників, за якими підприємства відносяться до суб'єктів малого бізнесу перевищує 50. Проте практично у всіх країнах визначальним критерієм є чисельність працівників за звітний період [32].

Кожна держава в залежності від національності, виробничих градацій, галузевої культури економіки, на думку О. Ю. Клепанчук, встановлює свої критерії розподілу підприємств за їх розмірами. У країнах Європи виділяють три різні категорії підприємств, а саме мікропідприємств, малі підприємства та середні підприємства (табл. 1.1) Офіційне визначення малого та середнього бізнесу в країнах ЄС враховує три різні фактори (тобто рівень зайнятості, рівень обороту та розмір) [6, с.16].

Так, у Великобританії як критерії віднесення підприємств до суб'єктів малого бізнесу використовують оборот та чисельність зайнятих в різних галузях економіки. Відповідно до Закону «Про компанії», у Великобританії мале підприємство має відповідати двом основним критеріям [26]:

- оборот трохи більше 2,3 млн. фунтів стерлінгів;
- активи трохи більше 1,5 млн. фунтів стерлінгів;
- середня чисельність зайнятих до 50 людей.

При цьому до найдрібніших відносять фірми з кількістю зайнятих від 1 до 25 людей, а до дрібних - від 25 до 99.

Водночас у обробній промисловості малими вважаються підприємства із зайнятістю нижче 200 людей, а в торгівлі це підприємства з річним оборотом менше ніж 400 тис. фунтів стерлінгів.

У Німеччині діє єдина класифікація малого бізнесу (на основі норм Європейського союзу) [26]:

- чисельність персоналу до 50 людей;
- максимальний річний оборот 10 млн євро.

Також є поняття «найдрібнішого» підприємства - з чисельністю персоналу до 10 осіб та максимальним річним оборотом менше 2 млн євро. На ці норми орієнтуються різні міністерства та банки країни [21, с. 150].

До малого бізнесу в Італії відносять підприємства з чисельністю працівників менше 100, до того ж виділяють мікрофірми - менше 20 працівників. Особливістю є те, що мікропідприємства в Італії становлять понад 60% загальної кількості підприємств та забезпечують до 40% обсягу продажів у країні [26].

Федеральним законом про малий бізнес у Сполучених Штатах Америки встановлено, що мале підприємство - має одного або кількох власників, з кількістю зайнятих не більше 500 осіб, величиною активів не більше 5 млн. дол. та річним прибутком не понад 2 млн. дол.

Залежно від кількості найнятих працівників усі підприємства у США діляться на [21, с.150]:

- найменші - 1 - 24 зайнятих;
- малі - 25 - 99 зайнятих;
- проміжні - 100 - 499 зайнятих;
- великі - 500 - 999 зайнятих;
- найбільші - 1000 та більше зайнятих.

У Франції малий та середній бізнес становлять близько 99% чисельності всіх підприємств і на них працює приблизно 67% усіх зайнятих. При цьому дуже

малими підприємствами вважаються виробництва з числом зайнятих до 10 осіб, малими - від 10 до 100, середніми від 100 до 500 та більшими понад 500 осіб.

У Японії дрібні та середні компанії становлять понад 99% загального їх числа та на них працює понад 80% всіх зайнятих. До категорії малих та середніх підприємств відносяться юридично самостійні компанії з числом зайнятих [17, с.230]:

- до 300 осіб або обсягом основного капіталу до 100 млн. єн у галузях обробної промисловості, будівництві, транспорті, зв'язку та комунальному господарстві;
- до 100 осіб (або до 30 млн. єн капіталу) - в оптовій торгівлі;
- до 50 осіб (або 10 млн. єн капіталу) - у роздрібній торгівлі та сфери послуг.

Таким чином, на сьогоднішній момент часу універсальних критеріїв виділення підприємств малого та середнього бізнесу, що дозволяють правильно здійснювати їхній відбір, не існує.

Малий бізнес у країнах із ринковою економікою виконує важливі економічні та соціальні функції [20, с.20]:

- створює конкурентне середовище, формує конкурентні цивілізовані ринкові відносини, сприяє кращому задоволенню потреб людей у товарах та послугах;
- гнучко реагує на запити споживачів, прагнучи розширити асортимент та підвищити якість товарів, робіт, послуг;
- робить помітний внесок у формування доходів бюджетів всіх рівнів і тим самим бере участь у вирішенні завдань соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень країни - міст, районів, областей;
- завдяки приватній ініціативі зберігаються багато ремесел та народних промислів, що дає можливість зберігати, розвивати таланти людей;
- виступає партнером великих підприємств, на основі підрядної системи береться за виготовлення та постачання комплектуючих виробів, деталей, допоміжних та обслуговуючих виробництв;

- робить внесок у забезпечення науково-технічного прогресу, успішно конкуруючи із великими підприємствами.

Суб'єктами малого бізнесу, на думку В.І. Аранчій, можуть бути громадяни (фізичні) та юридичні особи. Фізичні особи (громадяни) можуть бути учасниками малого бізнесу як безпосередньо фізичні особи, які беруть участь у створення суспільних благ, так і фізичні особи, які є засновниками господарських товариств та товариств, які займаються підприємницької діяльності без утворення юридичної особи.

Юридичні особи (комерційні організації) можуть створюватися у формі господарських товариств та товариств, виробничих кооперативів, державних та муніципальних унітарних підприємств. Зазначимо, що вчені-економісти неодноразово робили спроби угруповання суб'єктів малого бізнесу відповідно до різних класифікаційних ознак, у складі яких виділяють: вид діяльності, форма власності, кількість власників [2, с.36].

На підставі аналізу цивільного законодавства та практики функціонування суб'єктів ринкової економіки в окремих розвинених країн робить висновок про те, що еволюція малого бізнесу в світовій економіці пройшла низку етапів, кожному з яких відповідає особливий тип бізнесу [5, с.32]. Відповідно до цього можна навести наступні організаційно-правові форми суб'єктів малого підприємництва.

Таблиця 1.1.

Організаційно-правові форми підприємств в окремих країнах ЄС

Країна	Організаційно-правові форми підприємств
Великобританія	<ul style="list-style-type: none"> • індивідуальне підприємство • асоційовані власники • компанії з обмеженою відповідальністю
Франція	<ul style="list-style-type: none"> • індивідуальне підприємство • акціонерна компанія; • товариство з обмеженою відповідальністю

США	<ul style="list-style-type: none"> • одноосібне володіння; • товариство; • корпорація
Німеччина	<ul style="list-style-type: none"> • індивідуальна трудова діяльність; • партнерство (загальне та обмежене); • малі акціонерні товариства

Джерело: складено автором на основі [14]

Очевидно, що найпоширенішою організаційною формою малого бізнесу є індивідуальне підприємство. Взаємозв'язок між типами бізнесу з позиції еволюційного розвитку показує, що кожен наступний тип не просто зберігає загальні риси попереднього, але й наповнюється новим змістом, завдяки чому збагачуються його функції, розширюються сфери та масштаби діяльності. Різний ступінь зрілості зазначених типів малого бізнесу зумовлює різноманітне співвідношення його видів, що виділяються за запропонованими класифікаційними ознаками, на кожному етапі розвитку малого бізнесу [9, с.60].

Можна зауважити, що перш ніж визначити поняття та сутність функціонування малого та середнього бізнесу в світовій економіці в дипломній роботі бакалавра було проведено розмежування понять «підприємництво» та «бізнес», які у зарубіжній та сучасній українській науковій практиці часто виступають як синоніми. Поняття бізнес походить від англійського слова «business», що в перекладі означає справа, заняття, підприємство, що в науковій літературі розуміється як діяльність, спрямована на систематичне отримання прибутку.

В контексті теми дипломної роботи бакалавра було не лише визначено та проаналізовано поняття та сутність бізнесу в сучасних умовах але і розглянуто історичні аспекти виникнення та розвитку поняття «бізнес». Так, проаналізовано погляди К. Веспера, А.Сміта, Р. Кантильйона, П.Друкера, а також сучасних зарубіжних та українських дослідників. У багатьох наукових працях під малим бізнесом розуміється діяльність, що виконується невеликою групою осіб, або підприємство, яким керує один власник. Тобто малий бізнес є підприємницькою

діяльністю, що здійснювана суб'єктами ринкової економіки за певними встановленим законам, державними органами чи іншими представницькими організаціями.

Вивчення умов функціонування малого та середнього бізнесу неможливо без визначення самого поняття, розкриття його сутності та функцій. На міжнародному рівні основне питання аналізу діяльності підприємств малого та середнього бізнесу пов'язане з точним розумінням того, який спектр підприємств включається до їх складу. Згідно з положеннями Світового банку, загальна кількість показників, за якими підприємства відносяться до суб'єктів малого бізнесу перевищує 50. Проте практично у всіх країнах визначальним критерієм є чисельність працівників за звітний період. В розділі наведені критерії та особливості визначення підприємств малого та середнього бізнесу в окремих країнах Європи та світу, таких як Великобританія, Німеччина, Франція, Японія, США.

1.3. Методичний інструментарій дослідження розвитку малого та середнього бізнесу

На сьогоднішній день дослідження розвитку малого та середнього бізнесу в країнах Європейського Союзу має велике значення. Однією з причин дослідження є, насамперед, важливість малого та середнього бізнесу в економіках країн Європи, так як малий та середній бізнес є основним джерелом економічного зростання та створення робочих місць в ЄС. На основі проведеного дослідження ми зможемо визначити фактори, які сприяють або гальмують їхній внесок у валовий внутрішній продукт (ВВП) [12, с. 66].

Розвинені малі та середні підприємства є, насамперед, джерелом інновацій та технологічного прогресу. Дослідження сприяє виявленню можливостей для підтримки інновацій та збільшення конкурентоспроможності.

Важливою причиною для проведення дослідження стало забезпечення зайнятості та соціальним розвитком. Малий та середній бізнес відіграють ключову роль у забезпеченні зайнятості та соціальному розвитку. Дослідження

дозволяє визначити тенденції у створенні робочих місць та сприяти політиці збереження зайнятості.

Результати проведеного нами дослідження допоможуть з'ясувати необхідну інформацію для формулювання ефективної політики та стратегій уряду та ЄС для підтримки малого та середнього бізнесу [13, с. 56].

Зрозуміння фінансового стану та проблем малих підприємств дозволяє уникнути кризових ситуацій та підтримати фінансову стабільність сектору.

Дослідження виявляє можливі перешкоди та нерівності, що можуть ставити під загрозу розвиток малих та середніх підприємств, допомагаючи створити більш рівні умови для їхньої діяльності.

Загальною метою є збільшення стійкості, конкурентоспроможності та внеску малого та середнього бізнесу у стале економічне зростання Європейського Союзу.

Для дослідження динаміки розвитку малого та середнього бізнесу в Європейському Союзі в ході написання дипломної роботи бакалавра використаємо комплексний підхід, враховуючи такі аспекти [6, с. 16]:

1. Статистичні Джерела:

Аналіз офіційних статистичних даних щодо кількості та обсягу малих та середніх підприємств в різних країнах ЄС. Для написання дипломної роботи бакалавра використаємо статистичні дані платформ Eurostat, Statista. Важливо за допомогою статистичних джерел дослідити динаміку зайнятості та внеску малих підприємств у ВВП.

2. Індекси та Рейтинги:

Для простеження динаміки розвитку малого та середнього бізнесу важливо проаналізувати дані індексів та рейтингів, які враховують підприємницьку активність та підприємницькі умови в різних регіонах ЄС.

3. Спеціальні Звіти та Дослідження [2, с. 36]:

Для повноти дослідження розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС важливо ознайомитись з результатами спеціальних звітів та досліджень, які

фокусуються на малих та середніх підприємствах в Європі. Важливо поглиблено вивчити аспекти, такі як інновації, експорт та доступ до фінансування.

4. Участь у Програмах ЄС:

Одне із завдань, поставлене в дипломній роботі бакалавра передбачало аналіз державного регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС тому важливо провести оцінку участі малих та середніх підприємств у програмах та ініціативах ЄС, спрямованих на підтримку бізнесу.

5. Фактори Розвитку:

В ході написання дипломної роботи бакалавра проаналізуємо і фактори розвитку, що впливають на розвиток малих та середніх підприємств, таких як регулювання, доступ до ринків, освіта та інновації.

Цей комплексний підхід дозволить отримати глибоке розуміння динаміки розвитку малого та середнього бізнесу в ЄС та визначити можливість для поліпшень та підтримки [2, с. 36].

В контексті проаналізованих вище аспектів проаналізуємо методичний інструментарій дослідження розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС:

1. Фінансовий аналіз [1, с. 86]:

- Розгляд фінансових звітів (баланс звіт про готівкові потоки).

2. Маркетинговий аналіз:

- Дослідження цільового ринку.
- Вивчення маркетингових стратегій та рекламних кампаній.

3. Аналіз соціально-економічного контексту:

- Врахування соціокультурних та економічних факторів, які впливають на бізнес.

4. Оцінка інноваційного потенціалу:

- Вивчення можливостей впровадження нових технологій та інновацій.

5. Аналіз правового середовища:

- Оцінка впливу правових норм та регулювань на діяльність бізнесу.

Цей комплекс інструментів дозволяє отримати повний обсяг інформації для розуміння стану та перспектив розвитку малого та середнього бізнесу.

Можна підсумувати, що для дослідження динаміки розвитку малого та середнього бізнесу в Європейському Союзі в ході написання дипломної роботи бакалавра використано комплексний підхід, враховуючи такі аспекти: статистичні джерела, індекси та рейтинги, спеціальні звіти та дослідження, участь у програмах ЄС. Враховуючи перелічені вище аспекти методичний інструментарій дослідження малого та середнього бізнесу визначається наступним: фінансовий аналіз, маркетинговий аналіз, аналіз соціально-економічного контексту, оцінка інноваційного потенціалу, аналіз правового середовища.

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши теоретичні основи дослідження розвитку малого та середнього бізнесу в світовій економіці перейдемо до наступних висновків та узагальнень. На сьогоднішній день в економічній літературі не сформувалось єдиної думки стосовно формування моделей підприємницької діяльності. Аналізуючи економічну теорію можна виокремити такі моделі розвитку підприємницької діяльності: моделі ділового клімату, економічного спаду та зростання доходів населення, що побудовані з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища на формування та розвиток приватного підприємництва.

Зараз все частіше можна зустріти факт, що більшість дослідників виокремлюють дві моделі розвитку підприємницької діяльності: класичну та інноваційну. Перша модель - традиційне, репродуктивне, рутинне підприємництво, коли підприємець прагне організувати роботу з розрахунком на максимальну віддачу ресурсів. Вважається, що саме в рамках класичної моделі формується концепція управління зростанням виробництва, втілення якої вимагає часу щодо проведення низки заходів за рахунок зовнішніх справ підприємства, факторів субсидування та протекціонізму з боку уряду.

Наводяться в рух внутрішні резерви підприємства для підвищення рентабельності, модернізації виробництва та оновлення асортименту продукції. Під інноваційним підприємництвом розуміється особливий вид комерційної діяльності, що має на меті отримання прибутку шляхом створення та активного поширення інновацій у всіх сферах народного господарства.

Перш ніж визначити поняття та сутність функціонування малого та середнього бізнесу в світовій економіці в дипломній роботі бакалавра було проведено розмежування понять «підприємництво» та «бізнес», які у зарубіжній та сучасній українській науковій практиці часто виступають як синоніми. Поняття бізнес походить від англійського слова «business», що в перекладі означає справа, заняття, підприємство, що в науковій літературі розуміється як діяльність, спрямована на систематичне отримання прибутку.

У контексті теми дипломної роботи бакалавра було не лише визначено та проаналізовано поняття та сутність бізнесу в сучасних умовах але і розглянуто історичні аспекти виникнення та розвитку поняття «бізнес». Так, проаналізовано погляди К. Веспера, А.Сміта, Р. Кантильйона, П.Друкера, а також сучасних зарубіжних та українських дослідників. У багатьох наукових працях під малим бізнесом розуміється діяльність, що виконується невеликою групою осіб, або підприємство, яким керує один власник. Тобто малий бізнес є підприємницькою діяльністю, що здійснювана суб'єктами ринкової економіки за певними встановленим законам, державними органами чи іншими представницькими організаціями.

Вивчення умов функціонування малого та середнього бізнесу неможливо без визначення самого поняття, розкриття його сутності та функцій. На міжнародному рівні основне питання аналізу діяльності підприємств малого та середнього бізнесу пов'язане з точним розумінням того, який спектр підприємств включається до їх складу. Проте практично у всіх країнах визначальним критерієм є чисельність працівників за звітний період. У розділі наведені критерії та особливості визначення підприємств малого та середнього бізнесу в окремих країнах Європи та світу, таких як Великобританія, Німеччина, Франція, Японія, США.

Можна зауважити, що для дослідження динаміки розвитку малого та середнього бізнесу в Європейському Союзі в ході написання дипломної роботи бакалавра використано комплексний підхід, враховуючи такі аспекти: статистичні джерела, індекси та рейтинги, спеціальні звіти та дослідження, участь у програмах ЄС. Враховуючи перелічені вище аспекти методичний інструментарій дослідження малого та середнього бізнесу визначається наступним: фінансовий аналіз, маркетинговий аналіз, аналіз соціально-економічного контексту, оцінка інноваційного потенціалу, аналіз правового середовища.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЦІ КРАЇН ЄС

2.1. Динаміка розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС

З попереднього розділу ми знаємо, що малий та середній бізнес складає понад 99% підприємств у країнах Європейського Союзу та є основою їх економіки. Проаналізуємо динаміку розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС. Для опрацювання слугували статичні дані за останні 4 роки з 2020-2023 років [46].

Розглянемо кількість малих та середніх підприємств в Європейському Союзі починаючи з 2020 по 2023 рік за кількістю працівників (табл.2.1.)

Таблиця 2.1. Кількість підприємств малого та середнього бізнесу за 2020-2023 роки

Рік	Кількість підприємств
2020	23 153 560
2021	23 638 555
2022	24 281 159
2023	24 348 524

Джерело: складено автором на основі [37]

З таблиці видно, що порівняно з 2020 роком, де кількість підприємств становила 23 153 560 у 2023 році спостерігається помітне зростання, що за чисельністю становить 24 348 524 підприємства (рис. 2.1.) [37].

Рисунок 2.1. Динаміка кількості підприємств малого та середнього бізнесу за 2020-2023 роки

Джерело: складено автором на основі [38]

З початку 2020 року через пандемію Covid-19 24 мільйони малих і середніх підприємств країн ЄС зіткнулися з безпрецедентною економічною невизначеністю та потрясіннями [27].

Малий та середній бізнес зазнали значного зниження номінальної доданої вартості у 2020 році (тобто в перший рік пандемії). Зниження було більш гострим серед великих класів підприємств, ніж серед мікропідприємств. Загальна зайнятість у малому та середньому бізнесі скоротилася у 2020 році (-3,2%), але мікропідприємства постраждали менше оскільки їх падіння було меншим (-0,8%). Загальна кількість малого та середнього бізнесу зросла у 2020 році на 0,9%, але це зростання зумовлене мікропідприємництвом [38]. Коротше кажучи, у 2020 році за всіма трьома показниками ефективності мікропідприємства зазнали найменшого падіння, а найбільшого - малі підприємства (рис.2.2.).

Рис.2.2. Річна зміна (у %) у 2020 році номінальної доданої вартості, зайнятості та кількості підприємств Європейського Союзу за класом розміру підприємства
Джерело: складено автором на основі [37]

За підсумками 2020 року у зв'язку з початком пандемії Covid-19 спостерігається зниження доданої вартості, кількості підприємств та працівників в сфері малого та середнього бізнесу [27]. Найменше скорочення спостерігається в секторі мікропідприємств, де додана вартість становила -4,10%, а кількість підприємств взагалі зросла на 1,4%. Найбільшого спаду зазнав малий бізнес, де

додана вартість становила -5,8%, а кількість підприємств -5,4%, працевлаштування -5,7% [38].

У 2021 році в ЄС налічувався 31 мільйон підприємств, на яких працювало 156 мільйонів осіб. З них 98% (30,3 млн) становили мікропідприємства та малі підприємства з чисельністю до 49 осіб на кожному. Разом на мікро- та малих підприємствах було зайнято 75,8 млн осіб, тобто 49% від загальної кількості всіх зайнятих на підприємствах. Вони створили 3,3 трильйона євро доданої вартості, що становить 35% від загальної доданої вартості (9,3 трильйона євро) [36].

240 000 середніх підприємств (50-249 зайнятих осіб) становлять 0,8% усіх підприємств і надають роботу 24,0 мільйонам осіб, реєструючи додану вартість у 1,6 трильйона євро (17%) [32].

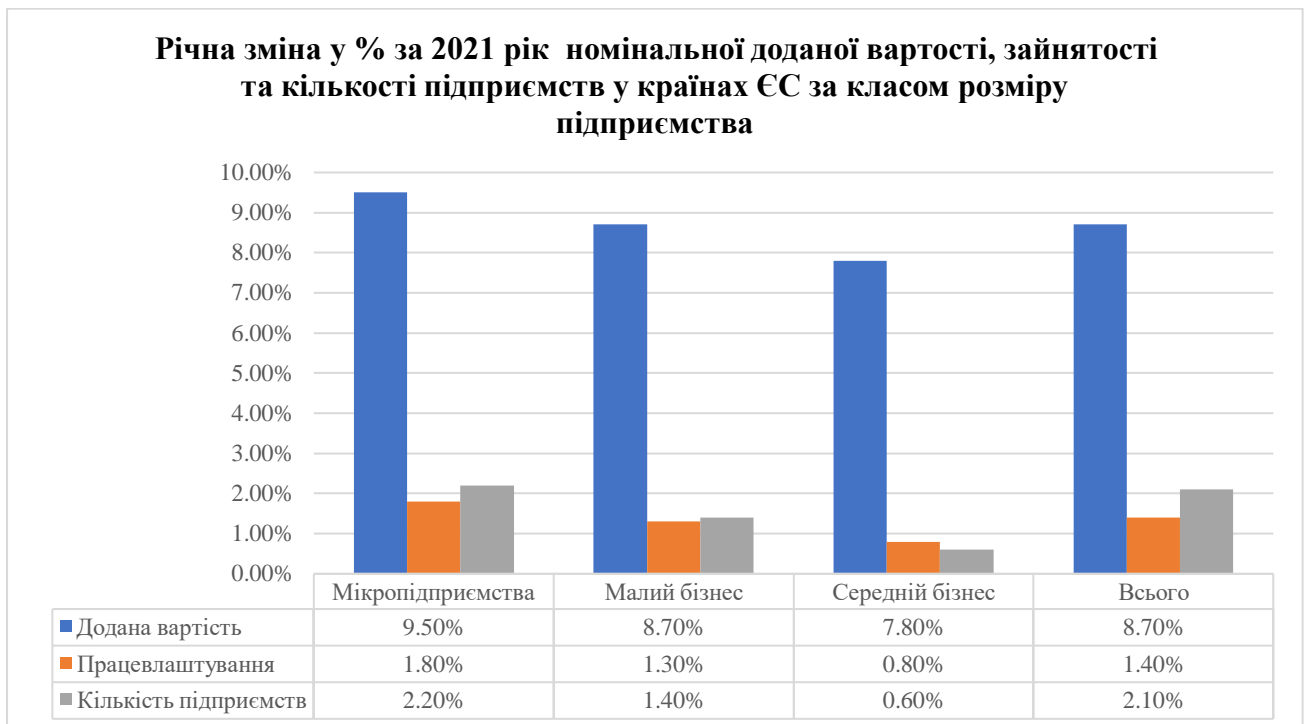

Рис.2.3. Річна зміна (у %) у 2021 році номінальної доданої вартості, зайнятості та кількості підприємств Європейського Союзу за класом розміру підприємства
Джерело: складено автором на основі [26]

Карантинні обмеження у 2021 році позитивно вплинула на малий та середній бізнес, а особливо мікропідприємства [31]. Усі класи підприємств відчували значне та менш значне відновлення доданої вартості. У 2021 році мікропідприємства показали найкращі показники в групі продемонструвавши найбільше зростання за всіма ключовими змінними серед трьох класів розміру

малого та середнього бізнесу. Так, загальна кількість доданої вартості для мікропідприємств зросла у 9,5%, підприємств малого бізнесу на 8,7%, підприємств середнього бізнесу на 7,8%. Зросли показники за підсумками 2021 року кількості працевлаштувань: для мікропідприємств на 1,8%, підприємств малого бізнесу на 1,3, підприємств середнього бізнесу на 0,8%. Позитивна динаміка спостерігається і серед зростання кількості підприємств, де мікропідприємства зросли на 2,2%, підприємства малого бізнесу на 1,4%, підприємства середнього бізнесу на 0,6% [45].

Згідно з даними європейської статистики, «промисловий» сектор мав найбільший оборот у 2021 році. Він генерував одну третину обороту (10,6 трлн євро, 33%) і в ньому було зайнято близько однієї п'ятої робочої сили бізнесу (33,0 мільйона). осіб, 21%). Проте за кількістю підприємств це був найменший сектор - лише 8% (2,4 млн.) від загальної кількості підприємств [32].

З 5,9 мільйонами підприємств сектор «торгівля» становив 19% від загальної кількості. 29,5 мільйона людей, зайнятих там, створили 31% (9,9 трильйона євро) загального обороту. «Будівельний» сектор становив 12% від загальної кількості підприємств, але лише 6% (1,9 трильйона євро) від загального обороту. У цьому секторі було зайнято 13,4 млн осіб [37].

«Інші послуги», включаючи компанії, що працюють у різноманітних сферах послуг від «транспортування та зберігання» до «діяльності з розміщення та харчування», «освіти», «діяльності з охорони здоров'я та соціальної роботи» та «мистецтва, розваг та відпочинку», найбільше компаній 61% від загальної кількості (19,0 млн. підприємств). І хоча на цих підприємствах було зайнято майже половину людей (80,2 млн, 51%), оборот становив менше однієї третини (9,8 трлн євро, 31%) [26].

Незважаючи на те, що великі підприємства (понад 249 зайнятих) становили лише 0,2% від загальної кількості підприємств, на них було зайнято більше третини робочої сили бізнесу (55,6 млн, 36%) і створено майже половину (48%) доданої вартості (4,4 трлн євро). Темпи інфляції зросли різко, особливо протягом 2022 року, також провокуючи підвищення процентних ставок, що, у свою чергу,

зменшує доступ фінансування. Збільшення витрат на енергію та зростання цін на сировину створюють додатковий тиск підприємств. Крім того, припинення фінансової допомоги від урядів через зниження тенденція пандемії, знизилась здатність до стійкості та наразилася на подальший ризик крихкої ситуації більшості малого та середнього бізнесу.

Згідно з даними Євростату про детальну бізнес-статистику малого та середнього бізнесу в країнах Європи за 2022 рік, яка була зібрана відповідно до вимог нової основи європейської бізнес-статистики (EBS). Було проаналізовано діяльність у сфері послуг (освіта; охорона здоров'я та соціальна робота; мистецтво, розваги та відпочинок), а також фінансову та страхову діяльність. Більш ефективно представлення SBS у базі даних Євростату «Eurobase» полегшує порівняння між (табл.2.2.) [31].

Таблиця 2.2. Статистика підсумків 2022 року за доданою вартістю, кількістю підприємств та працівників

Розмір	Кількість підприємств		Кількість зайнятих		Додана вартість	
	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Біліон, €	Відсоток
Мікро-підприємства	22 744 173	93,5%	38 790 351	29,4%	1419,4	18,6%
Малі підприємства	1 332 200	5,5%	25 602 334	19,4%	1259,8	16,5%
Середні підприємства	204 786	0,8%	20 493 722	15,5%	1266,5	16,6%
Всього	24 324 271	99,8%	84 886 407	64,4%	3945,8	51,8%

Джерело: складено автором на основі [31]

Дані за 2022 рік з поправкою на інфляцію показують, що малий та середній бізнес у двох промислових екосистемах зазнали зростання доданої вартості в реальному вираженні - це зростання відбивається як на малих, так і на великих підприємствах. Зайнятість малого та середнього бізнесу зросла в усіх 14 галузях промисловості екосистем, з найбільшим відскоком у зайнятості малого та

середнього бізнесу у тих екосистемах, які постраждали через спричинені пандемією обмеження [27].

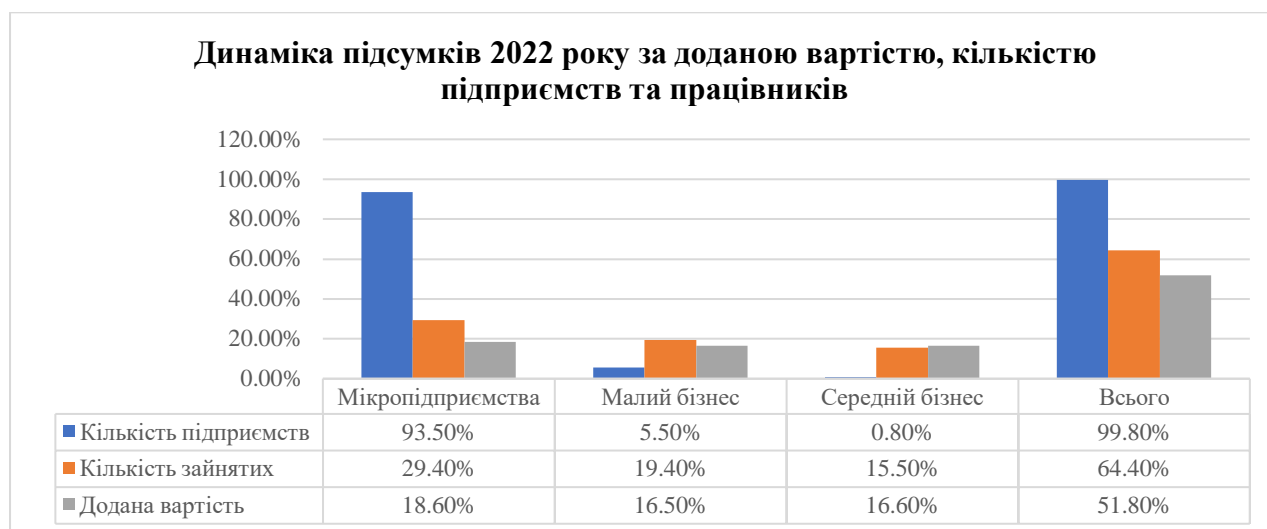

Рис.2.4. Динаміка підсумків 2022 року в країнах ЄС за доданою вартістю, кількістю підприємств та працівників

Джерело: складено автором на основі [31]

У 2022 році близько 24,3 мільйона підприємств малого та середнього бізнесу працювали в країнах Європейського Союзу і ці підприємства становили 99,8% усіх підприємств нефінансового сектору бізнесу (НФБС) [37]. На підприємствах малого та середнього бізнесу було зайнято 84,9 млн осіб в країнах Європейського Союзу в 2022 році. Однак ці мікропідприємства становили 36% малого та середнього бізнесу доданої вартості та 46% зайнятості малого та середнього бізнесу у 2022 році [38].

З точки зору зайнятості, мікропідприємства становлять більшу частку в загальному обсязі МСП зайнятості, ніж малі (30%), і на підприємства малого бізнесу припадає більше робочих місць ніж на середні (24%).

Мікропідприємства, малий та середній бізнес створили приблизно однакову частку доданої вартості малого та середнього бізнесу країн Європейського Союзу у 2022 р. з часткою доданої вартості, створеної мікропідприємствами (36%), що лише трохи більше, ніж частка створена малими та середніми підприємствами (по 32%) [42].

У 2022 році, незважаючи на те, що малий та середній бізнес був активним в багатьох галузях економіки країн Європейського Союзу, більшість підприємств працювали в низьких наукомістких галузях (рис.2.5). Лише 30% підприємств малого та середнього бізнесу були активними у наукомістких або високотехнологічних галузях, де в них працювало 21% усіх працівників, що створили 26% загальної доданої вартості малого та середнього бізнесу у країнах Європейського Союзу (рис. 2.6) [41].

Рис.2.5. Розподіл малих і середніх підприємств в країнах Європейського Союзу у галузях з різними знаннями та технологіями інтенсивність у 2022 році за кількістю підприємств

Джерело: складено автором на основі [31]

Рис. 2.6. Розподіл малих і середніх підприємств в країнах Європейського Союзу у галузях з різними знаннями та технологіями інтенсивність у 2022 році за кількістю працівників [42].

Джерело: складено автором на основі [31]

Дивлячись на показники 2022 року з точки зору технологічності - відбулося значне зростання доданої вартості малого та середнього бізнесу, зайнятості, а також кількості підприємств малого та середнього бізнесу впродовж 2020-2022 років [46].

Стосовно доданої вартості підприємств малого та середнього бізнесу, то у 2022 році вісьом державам-членам Європейського Союзу (MT, DK, ES, SI, PT, IE, LU, BE) вдалося відчувати реальне зростання. Для трьох з них зростання перевищило навіть 4%: MT (6,5%), DK (5,5%) та ES (4,3%). У той час як інші країни, включно з країнами з найбільшою кількістю працевлаштованих на підприємствах малого та середнього бізнесу зазнали спаду, це свідчить про те, що навіть у нинішніх складних умовах можливе зростання малого та середнього бізнесу [30].

Додана вартість малого та середнього бізнесу зросла в усіх державах-членах Європейського Союзу у 2022 році, причому малий та середній бізнес у чотирьох державах-членах досяг зростання доданої вартості понад 12%: DK (14,5%), ES (13,0%), MT (12,8%) і SI (12,3%) (рис.2.7). Рівень доданої вартості малого та середнього бізнесу також був вищим у 2022 році, ніж у 2020 році в кожній державі-члені [32].

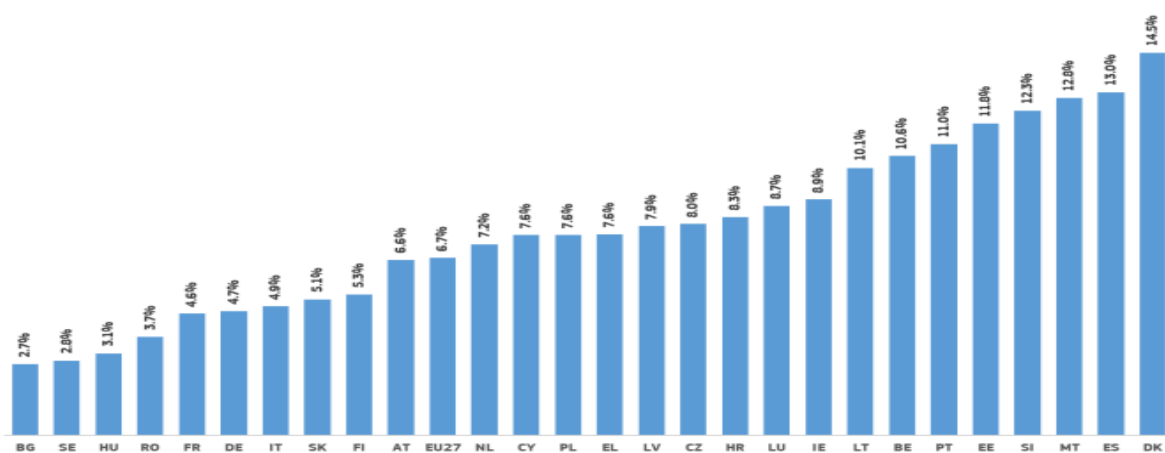

Рис. 2.7. Річні темпи зростання номінальної доданої вартості малого та середнього бізнесу у 2022 році в країнах ЄС [45]

Джерело: складено автором на основі [31]

Майже в половини країн спостерігається значне збільшення доданої вартості малого та середнього бізнесу на понад 20% з 2020 року, а дві держави-члени навіть перевищили 35%, тобто СІ (36,7%) і МТ (35,2%).

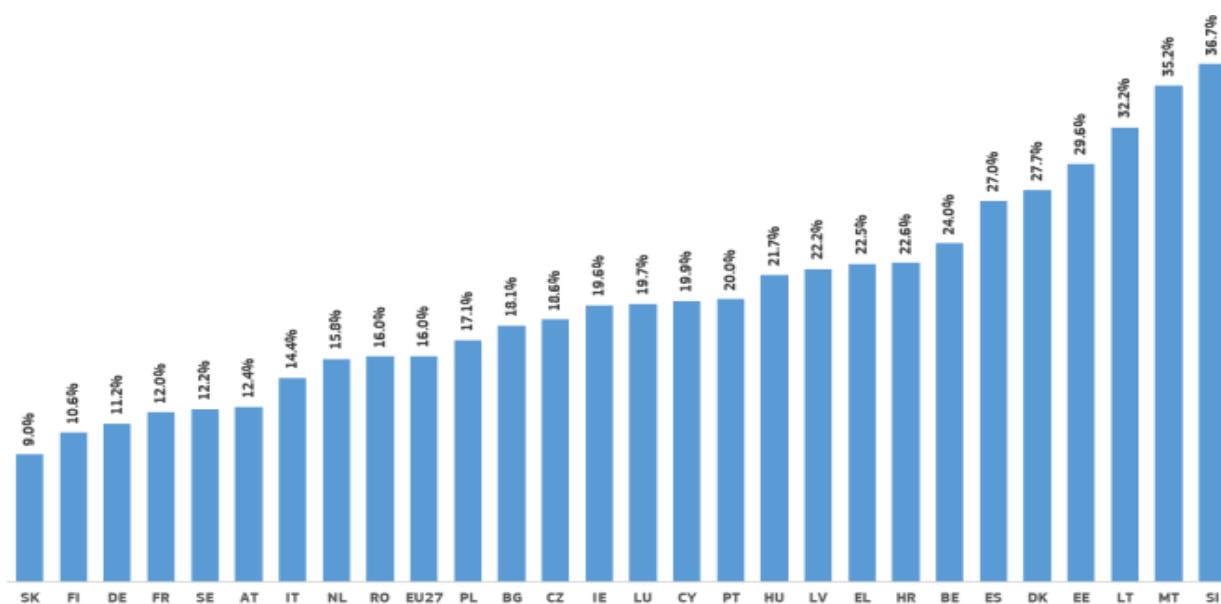

Рис.2.8. Відсоткова зміна номінальної доданої вартості малого та середнього бізнесу у 2022 році порівняно з 2020 роком в країнах-членах ЄС

Джерело: складене автором на основі [31]

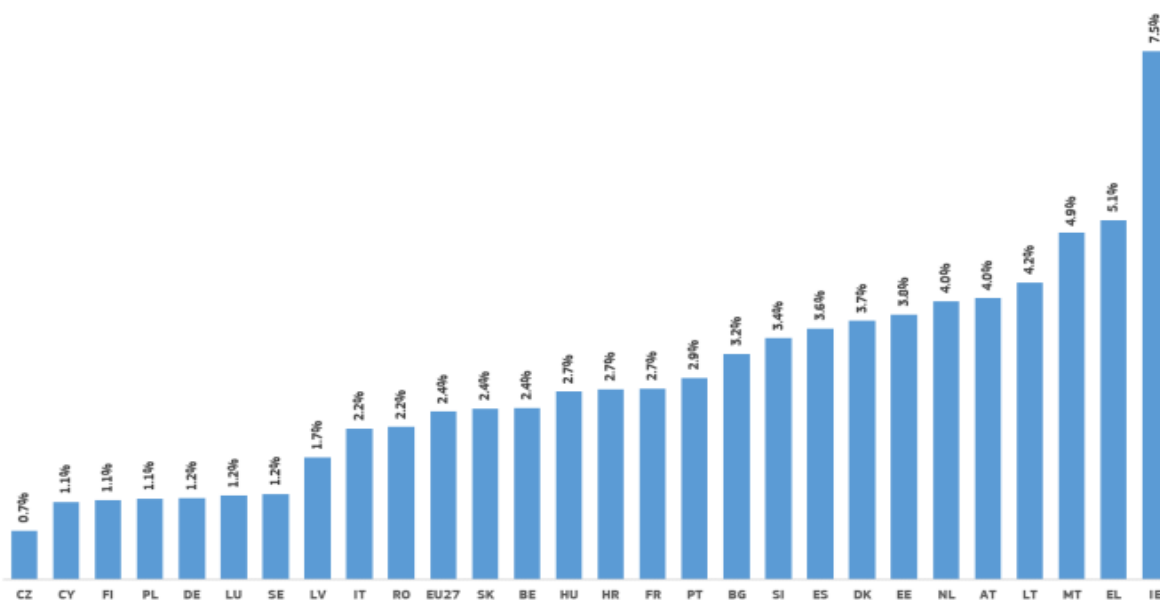

Рис. 2.9. Річні темпи зростання зайнятості в малому та середньому бізнесі у 2022 році в країнах-членах ЄС

Джерело: складено автором на основі [31]

Ситуація із зайнятістю в малому та середньому бізнесі у 2022 році покращилася в усіх країнах-членах Європейського союзу загалом на 1,0% до

4,0%. Чотири з них досягли більшого зростання на 4% (ІЕ (7,5%), ЕЛ (5,1%), МТ (4,9%) і ЛТ (4,2%)) і лише один зріс менш ніж на 1% (СЗ (0,7%)) (рис.2.9) [38].

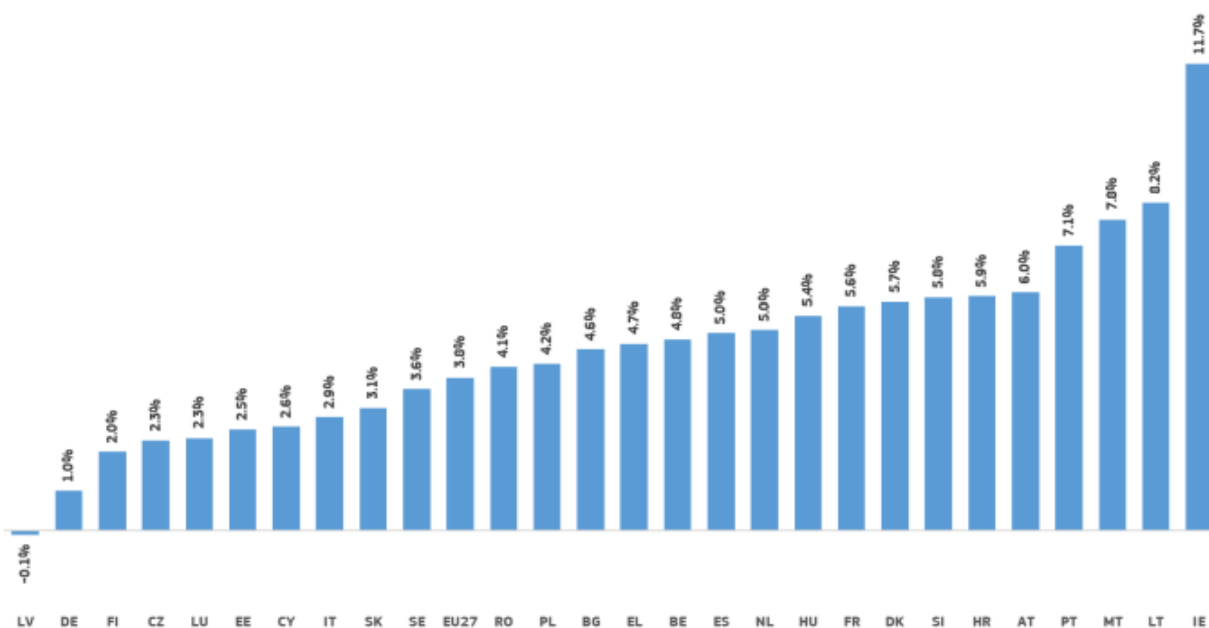

Рис. 2.10. Відсоткова зміна зайнятості малого та середнього бізнесу у 2022 році порівняно з 2020 роком у країнах-членах ЄС

Джерело: складено автором на основі [31]

Зайнятість у малому та середньому бізнесі також зросла між 2020 і 2022 роками у переважній більшості держав-членів. Лише у Литві спостерігалося зниження зайнятості у малому та середньому бізнесі на 0,1% за цей час з іншого боку, чотири держави-члени зареєстрували значне зростання, вище ніж 7%. Це ІЕ (11,7%), ЛТ (8,2%), МТ (7,8%) і РТ (7,1%) (рис.2.10) [36].

Перейдемо да аналізу особливостей малого та середнього бізнесу за підсумками 2023 року. Варто зауважити, що річний звіт статистичних даних виходить не в кінці року, а в нашому випадку в першій половині 2024 року, так як на сьогоднішній день його ще немає у вільному доступі, то статистичні дані за підсумками 2023 року будуть обмежені порівняно з даними попередніх років.

Джерелом зазначених даних слугує онлайн-платформа [statista.com](https://www.statista.com) (табл. 2.3.) [37].

Табл. 2.3. Особливості малого та середнього бізнесу за даними 2023 року

Кількість підприємств	Кількість зайнятих	Додана вартість
24,4 млн	87,85 млн	4,15 трильйони Євро

Джерело: складено автором на основі [37]

За оцінками Євростату, у 2023 році в Європейському Союзі нараховувалося приблизно 24,4 мільйона малих і середніх підприємств, причому переважна більшість цих підприємств були мікрокомпаніями, в яких працювало менше ніж дев'ять осіб. Ще 1,32 мільйона підприємств були малими фірмами з кількістю працівників від 10 до 49 осіб, тоді як 202 278 були підприємствами середнього розміру, які мали від 50 до 249 роботодавців. У 2023 році в малих і середніх підприємствах Європейського Союзу було зайнято майже 85 мільйонів людей [38].

Проаналізуємо кількість підприємств малого та середнього бізнесу в країнах Європейського Союзу за підсумками 2023 року (рис.2.11).

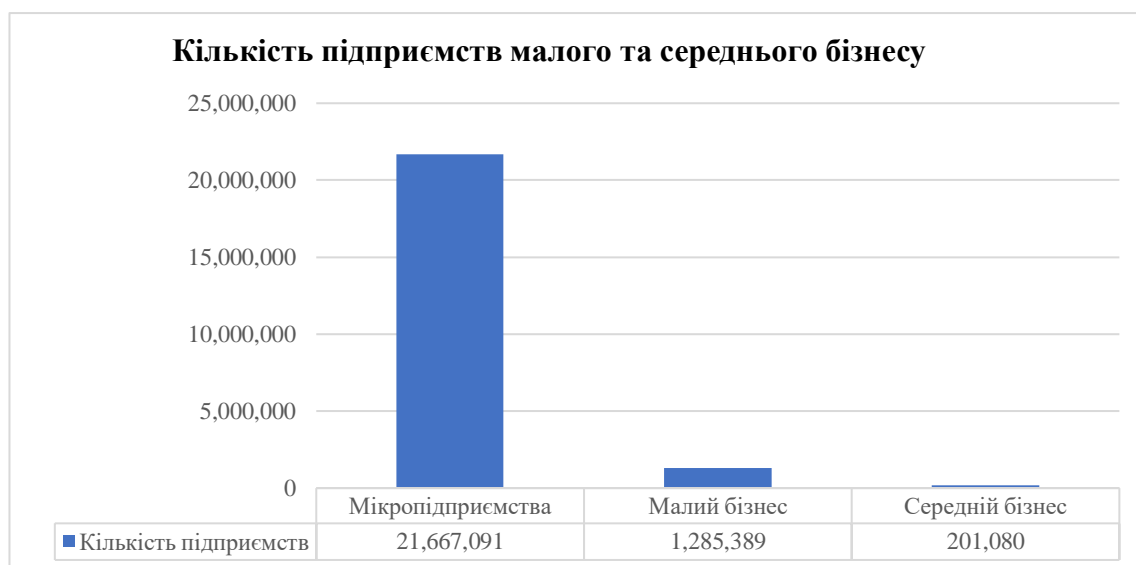

Рис. 2.11. Кількість підприємств малого та середнього бізнесу в країнах Європейського Союзу за підсумками 2023 року.

Джерело: складено автором на основі [22]

За підсумками 2023 року найбільшу кількість підприємств сектору малого та середнього бізнесу становили мікропідприємства – 21 667 091, як і впродовж попередніх років, малі підприємства становили 1 285 389, а середні підприємства – 201 080 (рис.2.12) [37].

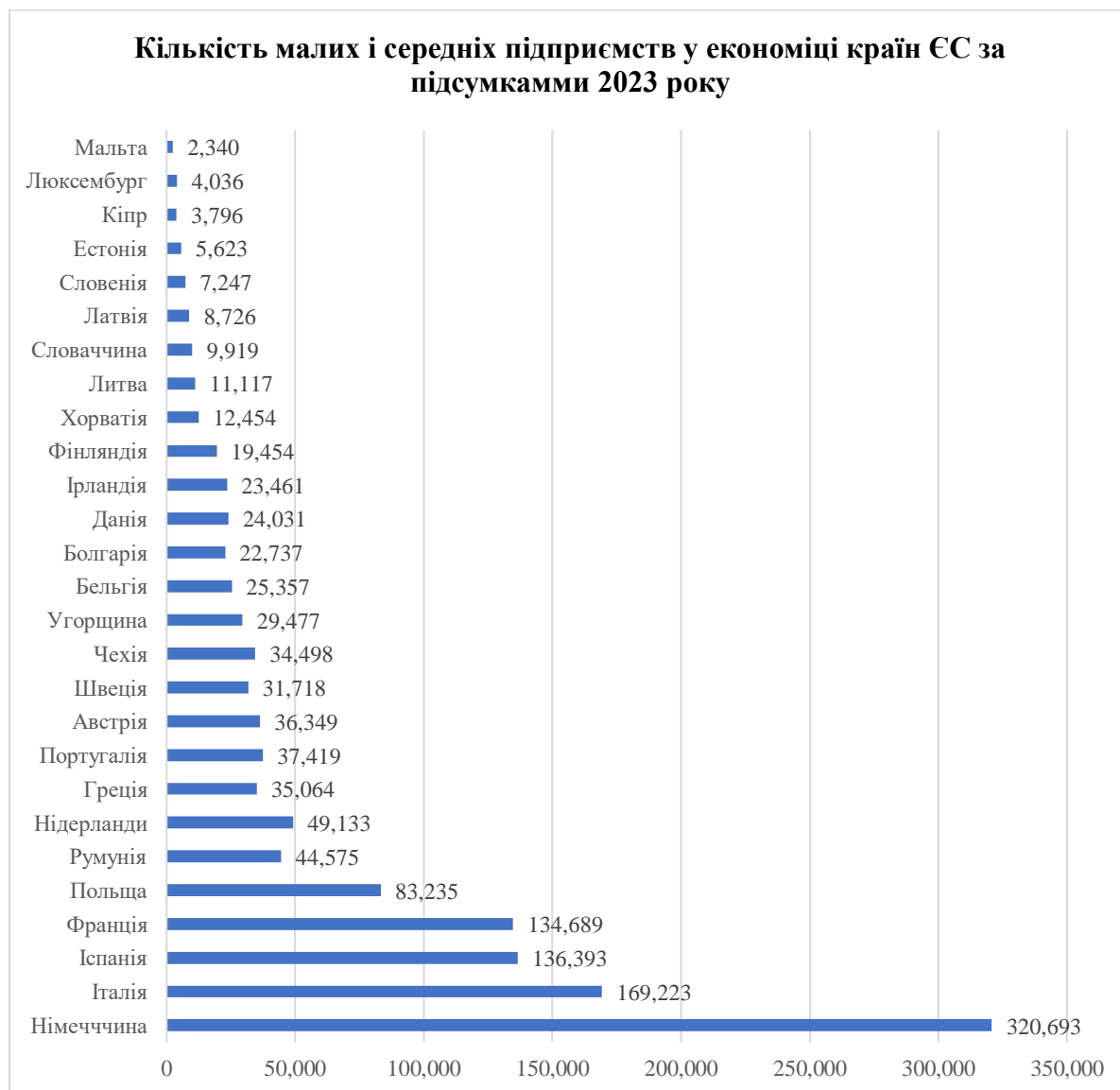

Рис.2.12. Кількість малих і середніх підприємств у економіці Європейського Союзу держав-членів підсумками 2023 року

Джерело: складено автором на основі [31]

Таким чином, малий та середній бізнес складає понад 99% підприємств у країнах Європейського Союзу та є основою їх економіки. З початку 2020 року через пандемію Covid-19 24 мільйони малих і середніх підприємств країн ЄС зіткнулися з безпрецедентною економічною невизначеністю та потрясіннями. За

підсумками 2020 року у зв'язку з початком пандемії Covid-19 спостерігається зниження доданої вартості, кількості підприємств та працівників в сфері малого та середнього бізнесу.

Усі класи підприємств відчули значне та менш значне відновлення доданої вартості. У 2021 році мікропідприємства показали найкращі показники в групі продемонструвавши найбільше зростання за всіма ключовими змінними серед трьох класів розміру малого та середнього бізнесу. У 2022 році близько 24,3 мільйона підприємств малого та середнього бізнесу працювали в країнах Європейського Союзу і ці підприємства становили 99,8% усіх підприємств нефінансового сектору бізнесу (НФБС). На підприємствах малого та середнього бізнесу було зайнято 84,9 млн осіб в країнах Європейського Союзу в 2022 році.

За оцінками Євростату, у 2023 році в Європейському Союзі нараховувалося приблизно 24,4 мільйона малих і середніх підприємств, причому переважна більшість цих підприємств були мікрокомпаніями, в яких працювало менше ніж дев'ять осіб. За підсумками 2023 року найбільшу кількість підприємств сектору малого та середнього бізнесу становили мікропідприємства – 21 667 091, як і впродовж попередніх років, малі підприємства становили 1 285 389, а середні підприємства – 201 080.

2.2. Порівняльний аналіз розвитку малого та середнього бізнесу країн ЄС та України

Малі та середні підприємства є основою економіки України, що становить 99,98% всіх суб'єктів господарювання в Україні забезпечує 74% всіх робочих місць і додає 64% доданої вартості. Малий та середній бізнес виступає в Україні домінуючою соціальною та економічною силою, яка, серед іншого, забезпечує роботою переважну більшість працівників і виробляє більше половини виробництва країни. Більшість підприємств малого та середнього бізнесу в Україні все ще працює в оптовій та роздрібній торгівлі (42,9%). Проте в останні роки спостерігається зростання кількості малого та середнього бізнесу в ІТ-секторі (10,6% у 2019 році) [2, с.26].

За даними Державної статистики України, у 2020 році в Україні працювало 1 941 625 суб'єктів малого та середнього бізнесу (як юридичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців), що становить 99,97% від загальної кількості підприємств. Варто зазначити, що 80% суб'єктів господарювання зареєстровані як фізичні особи-підприємці. Більшість малого та середнього бізнесу є мікропідприємствами (96,%) [4].

Проведемо аналіз розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Для аналізу, так само як і для країн Європи візьмемо часовий інтервал з 2020 по 2022 рік, так як відомостей за 2023 рік в Держстаті України поки немає (табл.2.4.) [4].

Таблиця 2.4. Показники розвитку малого та середнього бізнесу в Україні за 2020-2022 рр.

	К-сть суб'єктів господарювання, одиниць			К-сть зайнятих працівників, тис. осіб			К-сть найманих працівників, тис. осіб			Обсяг реалізованої продукції, млн. грн		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Мікро	307871	304650	206213	721,7	777,1	583,6	650,9	681,0	541,9	704885,6	862346,3	672875,8
Малі	355708	352722	246647	1703,1	1775,2	1429,7	1626,9	1674,5	1383,7	2064120,7	2576371,4	2101912,0
Середні	17602	17502	14783	3088,4	2967,8	2582,8	3086,9	2966,5	2581,5	4359362,1	5900055,0	4906839,0

Джерело: складено автором на основі [4]

З таблиці 2.4. видно, що найбільша кількість підприємств спостерігається серед малого бізнесу – станом на 2020 рік таких підприємств зареєстровано 355 708, у 2021 році кількість малих підприємств трохи скоротилась до позначки 352 722. У лютому 2022 року росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, в результаті якої триває війна, яка стала великим шоком для українців і глобальної економіки. Ресурси країни мали бути переспрямовані на захист держави та пошук рішень для пом'якшення впливу війни на добробут громадян і бізнесу [6, с. 16]. Незважаючи на руйнівні наслідки війни, малий та середній бізнес проявив виняткову стійкість. Так, за даними Держстату України на кінець

2022 року в Україні позначка зареєстрованих підприємств малого бізнесу сягала – 246 647.

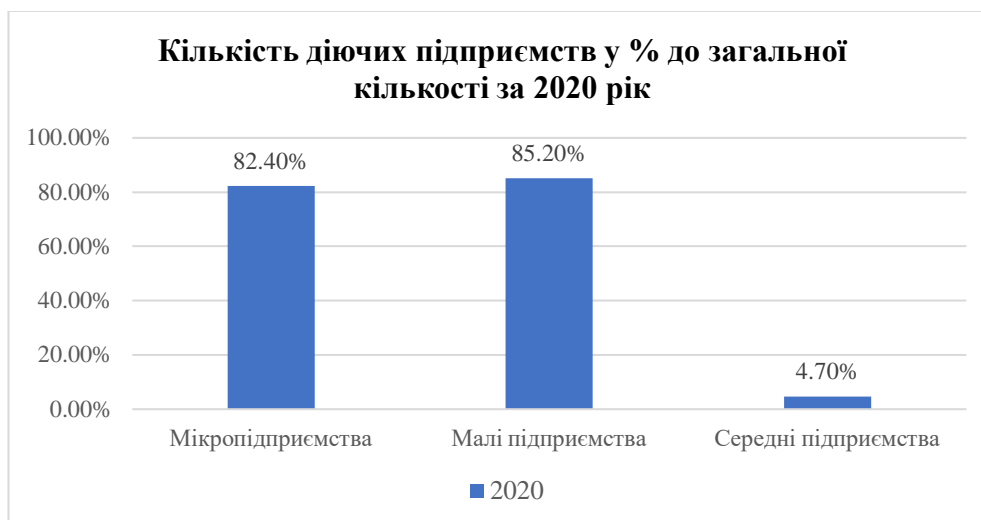

Рис.2.13. Кількість суб'єктів господарювання у % до загальної кількості за 2020 рік

Джерело: складено автором на основі [4]

Наступними за кількістю зареєстрованих підприємств в Україні є мікропідприємства. За підсумками 2020 року таких нараховувалось 307 871, в 2021 році, так само як і серед малих підприємств, спостерігається тенденція скорочення – 352 722 (рис. 2.13). За підсумками 2022 року у зв'язку з воєнними діями таких підприємств нараховувалось – 246 647. За кількістю підприємств найменше зосереджено в середньому бізнесі. Станом на 2020 рік – 17 602, 2021 – 17 502, в 2022 році враховуючи вже зазначені події – 14 783 [4].

Якщо говорити про кількість зайнятих осіб, то не дивлячись на порівняно невелику кількість середніх підприємств, на них зосереджено найбільше працівників. Так, станом на 2020 рік – 3088,4 в 2021 році кількість працівників зменшилась до – 2967,8. У 2022 році кількість зайнятих працівників суттєво скоротилась до 2582,8. Наступними за кількістю зайнятих працівників є підприємства малого бізнесу. Якщо проаналізувати динаміку, то в 2020 році таких нараховувалось 1703,1, в 2021 році кількість зайнятих працівників зросла до позначки – 1775,2 натомість в 2022 році скоротилась до 1429,7. Як повідомляє Держстат України, найменша кількість зайнятих працівників зосереджена на мікропідприємствах. В 2020 році тут зосереджено робочої сили – 721,7 станом

на 2021 рік позначка зросла до 777,1 натомість в 2022 році скоротилась до 583,6 (рис.2.14) [4].

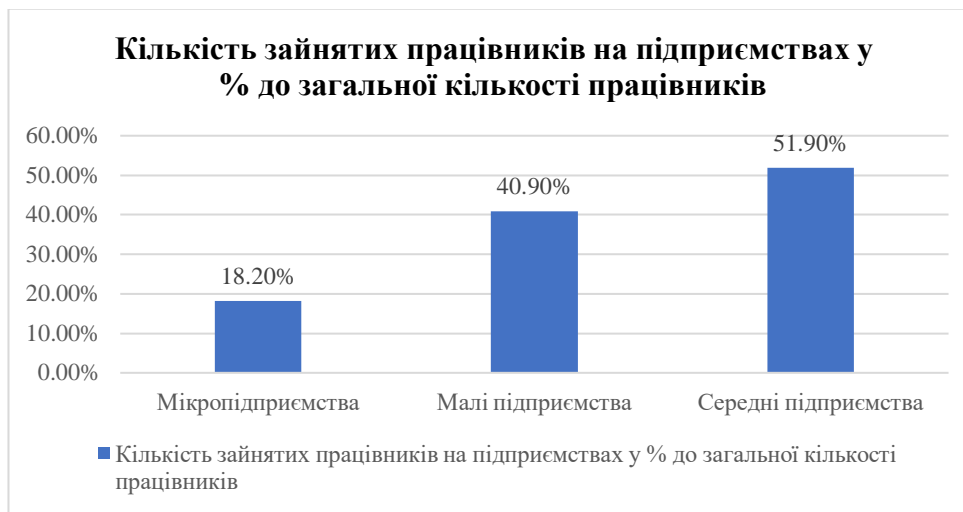

Рис. 2.14. Кількість зайнятих працівників на підприємствах у % до загальної кількості працівників

Джерело: складено автором на основі [26]

Наймані працівники - особи, які виконують роботу за наймом, що уклали письмовий трудовий договір, контракт чи усну угоду з керівником підприємства будь-якої форми власності з визначенням умов трудової діяльності осіб, за якою вони одержують обговорену при найманні оплату готівкою або в натуральному вигляді. Аналізуючи кількість найманих працівників можна зауважити, що найбільше таких працівників зосереджено на підприємствах середнього бізнесу, наступну сходинку займають підприємства малого бізнесу, а найменше найманих працівників працюють на мікропідприємствах [12, с.66].

Важливим показником для визначення економічної ефективності малих та середніх підприємств є обсяг реалізованої продукції. Найбільший обсяг реалізованої продукції спостерігається серед підприємств середнього бізнесу, у 2020 році - 4359362,1 в 2021 обсяг реалізованої продукції збільшився до 5900055,0 натомість в 2022 році не зважаючи на складну економічну ситуацію пов'язану з війною у 2022 році обсяг реалізованої продукції зріс до 5900055,0 порівнюючи з даними 2020 року цей показник є більшим.

Наступними за кількістю реалізованої продукції за даними Держстату України є підприємства малого бізнесу. У 2020 році обсяг реалізованої продукції

становив - 2064120,7 у 2021 році показники зросли до 2576371,4. З даними 2022 року тут спостерігається так само зростання обсягу реалізованої продукції як і на середніх підприємствах, показник становив 2101912,0 що більше ніж в 2020 році. Найменший обсяг реалізованої продукції становлять мікропідприємства, де в 2020 році показник становив 704885,6 суттєво зріс у 2021 році - 862346,3 натомість у 2022 році порівняно з іншими підприємствами обсяг реалізованої продукції зменшився до показника 672875,8 [4].

Порівняємо розвиток малого та середнього бізнесу в Україні з країнами ЄС. Так, за даними Держстату, найбільша частка серед малих та середніх підприємств в Україні належить малим підприємствам. Станом на 2020 рік таких підприємств зареєстровано 355 708, у 2021 році кількість малих підприємств трохи скоротилась до позначки 352 722.

Так, за даними Держстату України на кінець 2022 року в Україні позначка зареєстрованих підприємств малого бізнесу сягала – 246 647. Якщо ми проаналізуємо країни ЄС станом на 2020 рік, то малі підприємства переважають в таких країнах як Кіпр (38,0%), Німеччина (35,6%), Австрія (35,2%), Литва (35,1%), Бельгія (33,6%), Хорватія (33,1%), Фінляндія (32,9%), Польща (32,7%) [31].

Аналізуючи дані Євростату можна помітити, що в країнах Європи спостерігається тенденція зростання мікропідприємств, натомість в Україні цей показник поступається малим підприємствам. Найбільша кількість мікропідприємств зосереджена у таких країнах як Мальта (64,9%), Ірландія (50,2%), Естонія (44,1%), Італія (40,6%), Бельгія (39,7%), Румунія (39,9%), Франція (38,0%), Польща (37,7%), Угорщина (37,2%), Португалія (35,6%) [38].

За даними Держстату було з'ясовано, що в Україні найменший % підприємств малого та середнього бізнесу саме в категорії середніх підприємств. Але така тенденція спостерігається не у всіх країнах ЄС. Так, у таких країнах як Люксембург (41,7%), Литва (39,4%), Нідерланди (38,2%), Фінляндія (37,1%), Сербія (36,5%), Чехія (36,2%), Австрія (36,0%), Бельгія (35,6%), Словенія

(34,1%), Угорщина (33,2%) Польща (32,4%) переважає саме більша кількість підприємств середнього бізнесу [4].

На основі проаналізованих статистичних даних можна сказати, що в Україні спостерігається тенденція більшої чисельності підприємств малого бізнесу та мікропідприємств, натомість в окремих країнах переважають мікропідприємства, а в інших середній бізнес. Але оцінюючи додану вартість можна сказати, що найбільше прибутку приносить саме середній бізнес як в Україні, так і в країнах ЄС [17, с.230].

Після так званого шоку через російську агресію, підприємства почали адаптовуватись до нового економічного контексту [36].

З початку повномасштабного вторгнення 64% малих та середніх підприємств тимчасово призупинили або припинили свою підприємницьку діяльність. Проте переважна більшість відновили свою діяльність і в жовтні 2023 року лише 9,6% з компанії, які призупинили діяльність, ризикують закрити свій бізнес. Існують значні регіональні відмінності у впливі війни на малий та середній бізнес. Підприємства, розташовані в східних і південних областях України зазнали втрат приблизно в 1,5 рази більше, ніж ті, що на заході країни. Незважаючи на це, підприємства східної України висловили оптимізм і позитивні очікування щодо перспективи відновлення в 2024 році [4].

Незважаючи на безпрецедентні втрати та виклики через війни Україні вдалося зберегти відносну стабільність цін і подолання значних перебоїв у виробництві та наслідки відтоку робочої сили внаслідок переміщення. Про це свідчать дані Міністерства економіки, так загальне зростання ВВП у 2023 році оцінюється приблизно в 5%, що вказує на суттєве покращення порівняно зі зниженням на 28,8% у 2022 році. Кілька факторів, наприклад, покращення в енергетичному секторі та зовнішня фінансова допомога міжнародних партнерів сприяє відновлення ВВП [7, с.303].

Найшвидші темпи відновлення спостерігаються в таких секторах [16, с.16]:

- Будівництво - значне фінансування, спрямоване на відновлення критичної інфраструктури, що пошкоджена військовими діями, посилила

інвестиційний попит і можливість комплексної реконструкції. За даними Державної статистики, будівничий сектор зазнав помітного зростання, збільшившись на 20,9% за дев'ять місяців 2023 року порівняно з аналогічним періодом 2023 року 2022 рік.

- Внутрішня торгівля - демонструє зростання споживчого попиту та постачання товарів. Обороти у роздрібній торгівлі збільшилися на 11,6%.
- Сільське господарство - сприятливі погодні умови призвели до збільшення врожайності та площі збирання майже всіх культур. Крім того, відкриття торгових шляхів для українського зерна і сільськогосподарської продукції сприяла частковому відновленню експорту обсягів у цьому секторі. За інформацією Мінагрополітики та Продовольства України, урожай зернових станом на 11 січня 2024 року становив на 15% вище порівняно з тим же періодом 2023 року, тоді як врожайність була вищою на 18,2%.
- Переробна промисловість - відновлення пояснюється відновленням попиту для інвестиційних продуктів, таких як інженерія та будівництво матеріалів. Збільшилась і сировинна база від сільського господарства, зокрема виробництва продуктів харчування, напоїв та тютюнових виробів, а також попиту з боку пов'язаних діяльностей. Загалом промислове виробництво зросло на 2,4% зокрема в переробній промисловості, де було 8% зростання. У переробній промисловості найвищі темпи зростання були помічені в продукції машинобудування, меблі, інші вироби, ремонт і монтаж, гумовий і пластмас, інших неметалевих мінеральних виробів, харчові продукти, напої та тютюнові вироби (11,6 %) та хімічна продукція (12,2 %).

Можна зауважити, що в Україні так само як і в країнах ЄС малий та середній бізнес є основою економіки, становить 99,98% всіх суб'єктів господарювання в Україні забезпечує 74% всіх робочих місць і додає 64% доданої вартості. Аналізуючи дані Євростату можна помітити, що в країнах Європи спостерігається тенденція зростання мікропідприємств, натомість в Україні цей показник поступається малим підприємствам. Найбільша кількість мікропідприємств зосереджена у таких країнах як Мальта (64,9%), Ірландія

(50,2%), Естонія (44,1%), Італія (40,6%), Бельгія (39,7%), Румунія (39,9%), Франція (38,0%), Польща (37,7%), Угорщина (37,2%), Португалія (35,6%). За даними Держстату було з'ясовано, що в Україні найменший % підприємств малого та середнього бізнесу саме в категорії середніх підприємств. Але така тенденція спостерігається не у всіх країнах ЄС. Так, у таких країнах як Люксембург (41,7%), Литва (39,4%), Нідерланди (38,2%), Фінляндія (37,1%), Сербія (36,5%), Чехія (36,2%), Австрія (36,0%), Бельгія (35,6%), Словенія (34,1%), Угорщина (33,2%) Польща (32,4%) переважає саме більша кількість підприємств середнього бізнесу.

2.3. Місце та роль малого та середнього бізнесу в економіці європейських країн

За даними Світового банку, у всьому світі малі та середні підприємства становлять близько 90% підприємств і більше половини всіх зайнятих. Майже всі підприємства, що працюють в ЄС, класифікуються як мікро- або малі, тобто нараховують менше 50 осіб. Лише 0,2% підприємств є «великими» (працюють 250 осіб або більше) і 0,8% є «середніми» (визначаються як 50-249 працівників), такі цифри не змінюються вже протягом останніх років [46].

Лісабонська Європейська Рада в березні 2000 року поставила перед Європейським Союзом нову стратегічну мету на найближчі роки: стати найбільш конкурентоспроможною та динамічною економікою світу, що базується на знаннях, здатною до сталого економічного зростання з більшою кількістю та кращими робочими місцями та більшою соціальною єдністю. Вважається, що конкурентоспроможність та економічний прогрес Європи сильно залежать від її малих і середніх підприємств, які є ключовим джерелом для створення робочих місць, а також для пошуку нових бізнес-ідей та інноваційних рішень, головним рушієм для підприємництва..

З цієї причини Європейська Рада схвалила принцип «спочатку думай про мале» як один із шляхів просування до Лісабонських цілей. Ідея малого бізнесу протягом останніх років захоплювала увагу громадськості та політиків. Вони

погоджуються з тим, що для вирішення проблеми нової інтегрованої Європи потрібне краще бізнес-середовище на внутрішньому ринку, включаючи якомога легший адміністративний та регуляторний тягар для малого бізнесу та кращий доступ до фінансових ресурсів, а також створення простого та ефективного законодавства.

Це також вимагає революції у ставленні до підприємництва та процесів прийняття ризику, що дозволить розглядати невдачу як частину досвіду, як «можливість вчитися» на помилках. Вони також підкреслюють той факт, що малі підприємства зазвичай більш чутливі до змін у бізнес-середовищі, ніж великі фірми. Вони першими страждають, якщо їх обтяжують надмірною бюрократією та створюють новий адміністративний тягар. І вони першими процвітають від таких ініціатив, як зниження ставок оподаткування та підвищення [42].

Впродовж 2022-2023 років глобальна економіка повертає кут і починає відновлюватися після низки останніх потрясінь, включаючи кризу COVID-19, загарбницьку війну росії проти України та найбільшої енергетичної кризи з 1970-х років [37]. Малий та середній бізнес є рушійною силою економічного розвитку в усьому світі. Такі підприємства формують нові робочі місця, продукти та послуг, вносячи значний внесок в економічне зростання.

Такі підприємства відіграють важливу роль в економіці європейських країн. Саме підприємства малого та середнього бізнесу становлять значну частину підприємств у Європі та сприяють економічному зростанню, створенню робочих місць, інноваціям і загальній конкурентоспроможності. Малі та середні підприємства відомі своєю гнучкістю, здатністю швидко адаптуватися до змін ринку та своєю роллю у сприянні підприємництву та створенні динамічного бізнес-середовища [38].

Відображення різноманітних локдаунів та інших санітарних заходів, що були вжиті у 2020 р., вплинули на ВВП країн Європейського Союзу, в результаті чого показники впали на 6,3% у 2020 році. У 2021 році відбулося помітне

відновлення в різних економічних показниках (ВВП, внутрішнього попиту та іноземного попиту) [32].

Понад 99,8 % усіх підприємств регіону є малими та середніми підприємствами, на які припадає 66 % загальної зайнятості та 55 % загального обороту в ЄС. Вони часто вважаються головним джерелом нових робочих місць, нових інновацій і нових ринків. Вони розглядаються як символ «підприємства», яке розглядається багатьма економістами як ключовий причинний фактор у процесі економічного зростання, а також соціальної єдності та економічної мобільності. Вони в середньому наймають більше молодих людей, жінок і тих, хто працює неповний робочий день, ніж великі фірми, і, отже, пропонують можливості для обміну роботою.

Крім того, малі та середні підприємства сприяють продуктивності та, як наслідок, економічному зростанню завдяки високій плинності робочих місць, що є важливою частиною конкурентного процесу та структурних змін у ЄС. Уряд усвідомлює зростаючу вагу малого та середнього бізнесу в європейській економіці та нагальну потребу «реформувати політику та рамкові умови, які стосуються створення та розширення фірм, з метою оптимізації внеску, який ці фірми можуть зробити у зростання» [30].

Щоб проаналізувати роль малого та середнього бізнесу для європейської економіки ми повинні вказати на внесок, який вони роблять у її стале зростання. Щоб це зробити, необхідно визначити, що ми маємо на увазі під «економічним успіхом» і як ми можемо його виміряти. Економічний успіх ЄС відображається в економічному зростанні у % ВВП, рівні зайнятості, а також у рівні конкурентоспроможності та платіжного балансу. Необхідно враховувати той факт, що малі підприємства становлять переважну більшість підприємств Європи.

Роль і значення малих і середніх підприємств впливають з певних особливості, які роблять їх більше ніж мініатюрою великих підприємств, як-от [41]:

- Пропонують нові робочі місця та створюють сприятливий клімат для вдосконалення співробітників.

Сектор малого та середнього бізнесу є основним джерелом формування середнього класу з вирішальною роллю у підтриманні соціально-політичної стабільності в країні. Цей факт можливий тому, що розподіл економічної потужності за системою малих і середніх підприємств призводять до сприятливого розподілу влади в суспільстві [40].

- Підвищують конкурентний стан ринку, будучи джерелами конкурентоспроможності, кращого задоволення потреб споживачів.
- Малий та середній бізнес сприяє формуванню товарів і послуг. Таким чином, вони допомагають у формуванні ВВП та збільшення національного експорту та інвестицій.
- Малий та середній бізнес поєднує фактори виробництва, яких за інших умов, ймовірно, не було б. Використовуються як місцеві ресурси або вторинні продукти великих компаній.
- Також підприємства малого та середнього бізнесу співпрацюють з великими компаніями, про що свідчать партнерські угоди (фінансово, технологічно тощо) або за формою поставок (потужності, спеціальність і так далі).
- Той факт, що малими та середніми підприємствами керують безпосередньо їх власники, робить систему прийняття рішень простішою, залежно від їхнього таланту та управлінських здібностей.
- Таким чином, малі та середні підприємства демонструють вищу гнучкість і силу в періоди відокремлення, що дається здатністю адаптації до змін ринку.
- Вони забезпечують потенціал майбутнього розвитку великих компаній через процеси росту, в яких вони беруть участь.
- Зосередження на інноваційних процесах, як у технології, так і в управлінні, є важливою особливістю малого та середнього бізнесу.

- Малі та середні підприємства можуть легко інтегруватися в регіональну економічну мережу, яка сприяє розвитку цієї території та зменшенню безробіття.
- Їх низька спроможність сприяє зменшенню бюрократичної практики та уникнення деперсоніфікації людських стосунків через брак документів і інформаційної мережі в тій або іншій компанії.
- Отримують досвід, необхідний для переведення у великі підприємства, де більша мотивація та можливості заробітку.
- Перевага до інновацій та гнучкості. Багато нових продуктів і технологічних процесів було створено в малих і середніх підприємствах, оскільки великі підприємства, як правило, зосереджують свої зусилля на вдосконаленні старих незважаючи на наявність потужних дослідницьких відділів, вони як правило хочуть виробляти більші кількості, отримуючи загальні переваги розмірної економії. Великі підприємства не мають такої ж гнучкості, як малі та середні підприємства.

Не дивлячись на економічні успіхи та важливість місця малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС, такі підприємства мають і слабкі сторони, серед таких наступні [25]:

- Впродовж останніх років спостерігається зменшення капіталу, що робить такі підприємства уразливими у разі економічного шоку.
- Високий рівень залежності від групи клієнтів (наприклад, субпідрядників).
- Відсутність функціональних систем розподілу та доступу до продуктивних і доступних маркетингових послуг
- Низький доступ до нових технологій.
- Відсутність достатніх управлінських та економічних знань.

До 2025 року в п'яти країнах ЄС буде на 761 000 більше малих і середніх підприємств, ніж зараз, згідно з дослідженням Центру економічних досліджень бізнесу. Найбільше зростання очікується у Франції та Німеччині, де з'явиться 403 000 і 273 000 нових малих та середніх підприємств відповідно [26].

Результати, опубліковані у звіті Sage, свідчать про те, що внесок МСП у загальний економічний результат бізнесу (валову додану вартість) до 2025 року перевищить 45% у всіх цих країнах ЄС, крім Ірландії. Очікується, що на той час малі та середні підприємства становитимуть щонайменше 99,6% усіх підприємств у цих економіках [28].

Відповідно до звіту *Driving Economic Recovery*, очікується, що малі та середні підприємства у п'яти країнах ЄС збільшать вартість свого економічного внеску на 135 мільярдів євро між 2022 і 2025 роками, при цьому валова додана вартість зростатиме в середньому на 2,5% щорічно [33].

З точки зору економічного внеску, німецькі малі та середні підприємства матимуть найсильніші показники, за оцінками, обсяг виробництва зростатиме в середньому на 3,1% на рік у період між 2022 та 2025 роками, порівняно із середнім показником у 2,5% для всіх підприємств Німеччини [36].

Можна підсумувати, що малі та середні підприємства утворюють основу європейської економіки. Ці компанії складають близько 99,8 відсотка всіх активних підприємств у Європі, виробляючи майже 52% загальної доданої вартості в ЄС. Однак ці компанії не лише економічно важливі для континенту, оскільки вони також складають важливу частину культурної основи європейських спільнот, малий та середній бізнес особливо важливий для сільських регіонів і невеликих міст.

Багато малих і середніх підприємств пропонують свіжі ідеї та привабливі нові продукти або послуги, маючи високий потенціал зростання. Згідно з дослідженням *EIB Investment Survey*, пандемія коронавірусу відкрила нову еру цифровізації, і європейські підприємства поспішали наздогнати згаяне. Крім того, пандемія обмежила можливості деяких підприємств фінансувати інвестиції за рахунок своїх власних коштів.

Серед переваг малого та середнього бізнесу наступні:

- Стимулювання конкуренції - малі та середні підприємства відіграють активну роль у створенні нової, здоровішої і більш конкурентоспроможної економіки. Це сприяє конкуренції щодо цін, дизайну та ефективності продукції. Без

підприємств малого та середнього бізнесу, великі підприємства будуть монополістами в більшості сфер діяльності.

- Допомога великим підприємствам у певних видах діяльності, які можуть бути забезпечені краще у малому та середньому бізнесі. Таким чином, якщо ці підприємства будуть негайно ліквідовані, великі підприємства змушені розгортати більше неефективних для них видів діяльності. Діяльність, може більш ефективно розвиватись в малих та середніх підприємствах, що постачають сировину та запчастини (ці компанії функціонують як субпідрядники для великих компаній), відповідно розподіляючи продукції великих підприємств).
- Ефективне виробництво товарів і послуг. Той факт, що малі та середні підприємства продовжують виживати в конкурентному економічному середовищі є підтвердженням їх ефективної діяльності. Якби вони не були б ефективними і не мали б користі внеску в економіку, тоді вони були б проковтнуті їхніми сильними конкурентів. Дослідження, проведене в США, показало, що малі та середні підприємства мають прибуток у чотири рази більший на один інвестований долар, ніж великі компанії.

Висновки до розділу 2

Після проведення системного аналізу розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС запропонуємо основні висновки та узагальнення. Четверте завдання полягало у простеженні динаміки розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС. Малий та середній бізнес складає понад 99% підприємств у країнах Європейського Союзу та є основою їх економіки.

З початку 2020 року через пандемію Covid-19 24 мільйони малих і середніх підприємств країн ЄС зіткнулися з безпрецедентною економічною невизначеністю та потрясіннями. За підсумками 2020 року у зв'язку з початком пандемії Covid-19 спостерігається зниження доданої вартості, кількості підприємств та працівників в сфері малого та середнього бізнесу.

Усі класи підприємств відчули значне та менш значне відновлення доданої вартості. У 2021 році мікропідприємства показали найкращі показники в групі продемонструвавши найбільше зростання за всіма ключовими змінними серед трьох класів розміру малого та середнього бізнесу. У 2022 році близько 24,3 мільйона підприємств малого та середнього бізнесу працювали в країнах Європейського Союзу і ці підприємства становили 99,8% усіх підприємств нефінансового сектору бізнесу (НФБС).

На підприємствах малого та середнього бізнесу було зайнято 84,9 млн осіб в країнах Європейського Союзу в 2022 році. За оцінками Євростату, у 2023 році в Європейському Союзі нараховувалося приблизно 24,4 мільйона малих і середніх підприємств, причому переважна більшість цих підприємств були мікрокомпаніями, в яких працювало менше ніж дев'ять осіб. За підсумками 2023 року найбільшу кількість підприємств сектору малого та середнього бізнесу становили мікропідприємства – 21 667 091, як і впродовж попередніх років, малі підприємства становили 1 285 389, а середні підприємства – 201 080.

В Україні так само як і в країнах ЄС малий та середній бізнес є основою економіки, становить 99,98% всіх суб'єктів господарювання в Україні забезпечує 74% всіх робочих місць і додає 64% доданої вартості. Аналізуючи дані Євростату можна помітити, що в країнах Європи спостерігається тенденція

зростання мікропідприємств, натомість в Україні цей показник поступається малим підприємствам.

Найбільша кількість мікропідприємств зосереджена у таких країнах як Мальта (64,9%), Ірландія (50,2%), Естонія (44,1%), Італія (40,6%), Бельгія (39,7%), Румунія (39,9%), Франція (38,0%), Польща (37,7%), Угорщина (37,2%), Португалія (35,6%). За даними Держстату було з'ясовано, що в Україні найменший % підприємств малого та середнього бізнесу саме в категорії середніх підприємств. Але така тенденція спостерігається не у всіх країнах ЄС. Так, у таких країнах як Люксембург (41,7%), Литва (39,4%), Нідерланди (38,2%), Фінляндія (37,1%), Сербія (36,5%), Чехія (36,2%), Австрія (36,0%), Бельгія (35,6%), Словенія (34,1%), Угорщина (33,2%) Польща (32,4%) переважає саме більша кількість підприємств середнього бізнесу.

Малі та середні підприємства утворюють основу європейської економіки. Ці компанії складають близько 99,8 відсотка всіх активних підприємств у Європі, виробляючи майже 52% загальної доданої вартості в ЄС. Однак ці компанії не лише економічно важливі для континенту, оскільки вони також складають важливу частину культурної основи європейських спільнот, малий та середній бізнес особливо важливий для сільських регіонів і невеликих міст.

Багато малих і середніх підприємств пропонують свіжі ідеї та привабливі нові продукти або послуги, маючи високий потенціал зростання. Згідно з дослідженням EIB Investment Survey, пандемія коронавірусу відкрила нову еру цифровізації, і європейські підприємства поспішали наздогнати згаяне. Крім того, пандемія обмежила можливості деяких підприємств фінансувати інвестиції за рахунок своїх власних коштів.

Серед переваг малого та середнього бізнесу наступні:

- Стимулювання конкуренції - малі та середні підприємства відіграють активну роль у створенні нової, здоровішої і більш конкурентоспроможної економіки. Це сприяє конкуренції щодо цін, дизайну та ефективності продукції. Без підприємств малого та середнього бізнесу, великі підприємства будуть монополістами в більшості сфер діяльності.

- Допомога великим підприємствам у певних видах діяльності, які можуть бути забезпечені краще у малому та середньому бізнесі. Таким чином, якщо ці підприємства будуть негайно ліквідовані, великі підприємства змушені розгортати більше неефективних для них видів діяльності. Діяльність, може більш ефективно розвиватись в малих та середніх підприємствах, що постачають сировину та запчастини (ці компанії функціонують як субпідрядники для великих компаній), відповідно розподіляючи продукції великих підприємств).
- Ефективне виробництво товарів і послуг. Той факт, що малі та середні підприємства продовжують виживати в конкурентному економічному середовищі є підтвердженням їх ефективної діяльності. Якби вони не були б ефективними і не мали б користі внеску в економіку, тоді вони були б проковтнуті їхніми сильними конкурентів. Дослідження, проведене в США, показало, що малі та середні підприємства мають прибуток у чотири рази більший на один інвестований долар, ніж великі компанії.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В КРАЇНАХ ЄС

3.1. Державне регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС

Малий та середній бізнес є ключовою частиною світової економіки. Вони створюють робочі місця та стимулюють економічний розвиток та інновації. 23 мільйони малих підприємств Європи становлять 99% усіх підприємств і забезпечують близько трьох чвертей усіх робочих місць [26].

На сьогоднішній день багато малих та середніх підприємств зі свіжими ідеями, привабливими новими продуктами чи послугами та високим потенціалом зростання. Однак їм часто важко знайти фінансування. Європейський Союз заохочує підприємництво, заохочує створення нових компаній і допомагає малому та середньому бізнесу розвиватися, і він особливо прагне полегшити доступ до фінансування для інноваційних компаній Європи. Політика ЄС щодо малого та середнього бізнесу спрямована на те, щоб політика та дії Союзу сприяли малому бізнесу та сприяли тому, щоб Європа стала більш привабливим місцем для створення компанії та ведення бізнесу [44].

У червні 2008 року Європейська Комісія висунула комплексну ініціативу щодо малих і середніх підприємств у формі повідомлення про «Закон про малий бізнес» (SBA). Він був спрямований на створення нової політичної основи, яка об'єднує існуючі інструменти та базується на Європейській хартії малих підприємств і сучасній політиці малого та середнього бізнесу щодо зростання підприємств та розширення зайнятості. Тут було використано «підхід політичного партнерства з державами-членами», а не пропонував повноцінний підхід Співтовариства [39].

Скорочення бюрократії виступає пріоритетом для Комісії в SBA. Поправка до Директиви про прострочення платежів (вимагає від державних органів здійснювати платежі протягом 30 днів, що є гарантією безпеки для малого та середнього бізнесу) і Директиви про електронні рахунки-фактури (надає

електронним рахункам-фактурам рівний статус із паперовими) були особливо корисними для малих підприємства. Крім того, модернізація політики державних закупівель ЄС означає, що малий та середній бізнес відчуває менший адміністративний тягар під час доступу до державних закупівель і мають кращі можливості для спільних торгів. Такий самий підхід було знайдено для спрощення зобов'язань щодо фінансової звітності та зменшення адміністративного тягара для малого та середнього бізнесу шляхом модернізації як державних закупівель у ЄС, так і Директиви щодо бухгалтерського обліку (тепер Директива 2013/34/ЄС) [42].

У своєму Повідомленні «Краще регулювання: об'єднання зусиль для створення кращих законів» від квітня 2021 року Комісія запровадила підхід «один в, один» для розробки політики на рівні ЄС, зосереджуючи увагу політиків на наслідках і вартості застосування законодавства, зокрема для малого та середнього бізнесу. Метою цього підходу було компенсувати нове адміністративне навантаження, спричинене законодавчими пропозиціями Комісії, шляхом зменшення еквівалентної кількості існуючих навантажень [45].

Фінансові ринки часто не можуть забезпечити малий та середній бізнес необхідним фінансуванням. Було досягнуто певного прогресу в покращенні доступності фінансів і кредитів для малого та середнього бізнесу шляхом надання позик, гарантій і венчурного капіталу. Європейські фінансові інституції - Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Європейський інвестиційний фонд (ЄІФ) - активізували свої операції, пов'язані з малим та середнім бізнесом. Роль малих і середніх підприємств у політиці фінансування ЄС є важливою та життєво важливою. Вони вигідні суспільству та економіці країни з багатьох причин.

Якщо будуть створені відповідні умови, малі та середні підприємства зможуть рости та розвиватися. Ці підприємства відіграють важливу роль у створенні робочих місць, забезпечуючи відповідну платформу для інновацій та збільшення експорту. Оскільки ці компанії мають високу гнучкість, то в них більше підприємливості та креативності [23, с.66].

Фактом є те, що малі та середні підприємства можуть швидше реагувати на економічні фактори. Також вони залучають більше населення та готують кваліфіковану робочу силу. Роль малого та середнього бізнесу у політиці фінансування ЄС є важливою [29].

Лише у 2021 році група ЄІБ, до складу якої входять Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Європейський інвестиційний фонд (ЄІФ), підтримав понад 431 000 малих і середніх підприємств і компаній середньої капіталізації з новим фінансуванням, підтримали 4,5 мільйона робочих місць. Зобов'язання перед цими фірмами продовжували представляти єдину найбільш пріоритетну сферу діяльності Групи обсягу фінансування. Підтримка малих і середніх підприємств склала 47% від загального обсягу підписів ЄІБ і майже всі види діяльності ЄІФ. В абсолютному вираженні фінансування малого та середнього бізнесу становило 45 мільярдів євро з Групи ЄІБ, загальний обсяг позик склав 94,9 млрд євро [36].

Група ЄІБ підтримує бізнес за допомогою широкого спектру проміжних продуктів, включаючи кредити, гарантії і сек'ютаризації, а також акціонерне та квазіакціонерне фінансування. Для того, щоб зробити фінансування доступним для малого та середнього бізнесу Група ЄІБ співпрацює з фінансовими посередниками, які пропонують продукти, орієнтовані на мікропідприємства, малий та середній бізнес. Ці посередники мають досвід, знання місцевості та близькість до підприємств. Група підтримує компанії протягом усього їх розвитку. Кредитування за посередництва ЄІБ зазвичай допомагає більше малим підприємствам та підприємствам середньої капіталізації, тоді як мікропідприємства також є частиною портфеля. ЄІФ з їх інструментами венчурного капіталу та гарантії, зосереджені на підприємствах на ранніх стадіях зростання та/або інноваційних підприємствах [26].

Під час пандемії Група ЄІБ запустила пакет фінансування COVID-19 для позик та інших заходів, спрямованих на зменшення обмеження ліквідності та оборотного капіталу, з якими стикаються малі та середні підприємства та підприємства середньої капіталізації [38].

Пакет фінансування складався з:

- Спеціальних гарантійних схем на основі існуючих програм для негайного розгортання, впродовж 2021 року було направлено 8 мільйонів євро на фінансування малого та середнього бізнесу.
- Спеціальні лінії ліквідності для банків для забезпечення додаткової підтримки оборотного капіталу для малого та середнього бізнесу фірм і компаній із середньою капіталізацією.
- Спеціалізовані програми придбання цінних паперів, забезпечених активами, щоб дозволити банкам передавати ризики за кредитами малого та середнього бізнесу.

Крім того, Європейський фонд гарантій у розмірі 25 мільярдів євро - у партнерстві з місцевими кредиторами та національними рекламними установами - підтримує малі та середні підприємства та направляє до 174,4 мільярдів євро інвестицій. Принаймні 65% від інвестиції Європейського гарантійного фонду спрямовані на підтримку таких фірм [42].

На додаток до розширення сфери фінансування, доступного для малого та середнього бізнесу, одна з ключових переваг позики, що фінансується ЄІБ, полягає в тому, що вона забезпечує вигідні умови фінансування у вигляді нижчих процентних ставок та/або строків погашення. Фінансова перевага ЄІБ передається безпосередньо малим і середнім підприємствам.

Однією з цілей Європейського інвестиційного фонду є залучення інвестицій приватного сектору поряд з інвестиціями ЄІФ. Дослідження показали, що збільшення венчурного капіталу, наданого ЄІФ, у регіоні на 1% історично призводило до збільшення активності інших збільшення активності інших інвесторів у тому ж регіоні на 1,4% через рік. Відданість ЄІФ свідчить про якість фонду для приватних інвесторів, часто дозволяючи фондам венчурного капіталу залучати кілька поколінь фондів [43].

У 2023 році Група ЄІБ надала близько 20 мільярдів євро для малого та середнього бізнесу. Щоб підтримати малий бізнес, Група ЄІБ співпрацює з широкою мережею комерційних банків, національних банків сприяння та

установ, лізингових компаній, фондів венчурного капіталу та прямих інвестицій, інвесторів-ангелів та інших провайдерів. Особливо націлені на регіони, де доступ до фінансування є перешкодою для економічного зростання [42].

Група ЄСІБ підтримує компанії на всіх етапах розвитку. Група ЄІБ надає пряме фінансування компаніям із середньою капіталізацією. Також пропонує венчурне позикове фінансування [43].

Малий та середній бізнес є постійною частиною політики Європейської Комісії, особливо з моменту запуску Стратегії малого та середнього бізнесу 2020. Відповідно до поточної багаторічної фінансової програми (2021-2027) і в рамках NextGenerationEU7, Комісія очікує, що понад 200 мільярдів євро буде надано малим і середнім підприємствам за різними програмами фінансування. У період послідовних криз стійке відновлення та стійкість малого та середнього бізнесу були ключовим пріоритетом. Фонд відновлення та стійкості (RRF) надає до 45 мільярдів євро безпрецедентної підтримки малому та середньому бізнесі на додаток до загальних 65 мільярдів євро в рамках політики згуртування.

Малий та середній бізнес також були основними бенефіціарами Європейського інструменту тимчасової підтримки для зменшення ризиків безробіття в надзвичайних ситуаціях (SURE), призначеного для захисту робочих місць і доходів, які постраждали від пандемії коронавірусу. Крім того, інтереси малого та середнього бізнесу були в центрі тимчасової основи державної допомоги Комісії, дозволяючи державам-членам надавати необхідну підтримку підприємствам, які цього потребують, водночас забезпечуючи рівне ставлення та обмежуючи надмірні спотворення конкуренції, які можуть підірвати єдиний ринок [36].

Низка заходів допомогла європейським малим і середнім підприємствам зрозуміти нові ринкові можливості, які надає зелений і цифровий перехід, а також міжгалузева та транскордонна співпраця [33]. Від розгортання 150 центрів цифрових інновацій по всьому континенту до розгортання мережі консультантів із сталого розвитку для малого та середнього бізнесу; від запуску шляхів переходу до промислових екосистем Європи до реформування структури ринку

електроенергії; надання допомоги малого та середнього бізнесу у доступі до даних на справедливих умовах для мобілізації ризикового капіталу для стартапів і малих і середніх підприємств у стратегічних сферах, таких як космос; і від посилення інтернаціоналізації і торгівлі, розширюючи можливості для бізнесу через Глобальний шлюз щодо захисту активів інтелектуальної власності: потребам малого та середнього бізнесу особливу увагу приділяли під час роботи Комісії [45].

У часи економічної кризи ще більше уваги слід приділяти конкретним потребам малого та середнього бізнесу. Багато з них особливо сильно постраждали від наслідків російської агресії проти України та високої інфляції та цін на енергоносії [28].

У листопаді 2020 року парламент прийняв резолюцію про нову промислову стратегію для Європи, закликаючи до промислової стратегії, яка залучає всі промислові екосистеми, включаючи малий та середній бізнес.

У своїй резолюції від липня 2023 року про стан малого та середнього бізнесу Європейський Парламент закликав Комісію провести загальну оцінку сукупного впливу законодавства ЄС на малий та середній бізнес в країнах Європи і запропонувати спрощення, якщо це необхідно. Він також закликав до термінового ухвалення переглянутої Директиви про прострочені платежі та оцінки можливого перегляду правил державної допомоги, щоб оцінити, як захищені інтереси МСП. Комісія була закликає активізувати свої зусилля щодо союзу ринків капіталу (CMU) і розблокувати фінансування для зростання Європи [22].

У вересні 2023 року Європейська комісія опублікувала повідомлення про пакет допомоги малому та середньому бізнесу, у якому оголошується про заходи щодо вирішення основних операційних проблем, з якими стикаються підприємства малого та середнього бізнесу [23]:

- адміністративний тягар і регуляторні перешкоди (55%)
- відсутність кваліфікованого персоналу або досвідчених менеджерів (17%)

- затримки платежів (35%)
- проблеми з доступом до фінансування (21%)

Ключовими елементами Пакету є:

1. Боротьба із затримкою платежів: однією з критичних проблем, що турбують малий та середній бізнес, є затримка платежів, яка порушує грошовий потік і перешкоджає конкурентоспроможності. Новий Регламент про боротьбу з простроченнями платежів пропонує суворіші максимальні ліміти платежів, автоматичну виплату нарахованих відсотків і компенсаційних зборів, а також посилені заходи захисту для захисту малого та середнього бізнесу від неналежних платників.

2. Система оподаткування головного офісу: Створення системи оподаткування головного офісу для малих і середніх підприємств покликане спростити дотримання податкового законодавства для малих і середніх підприємств, які працюють за кордоном. Він спрямований на сприяння інвестиціям і транскордонному розширенню серед малого та середнього бізнесу.

3. Удосконалення нормативно-правового середовища : Пакет спрямований на покращення нормативно-правового середовища для малого та середнього бізнесу шляхом успішного застосування принципу «один в одному» та тесту малого та середнього бізнесу. Призначення уповноваженого ЄС з питань малого та середнього бізнесу, який підпорядковується безпосередньо президенту, надаватиме вказівки та захищатиме інтереси малого та середнього бізнесу.

4. Спрощення адміністративних процедур: адміністративне спрощення є ключовим напрямком пакету допомоги малому та середньому бізнесу. Запровадження одноразової технічної системи дозволить малим і середнім підприємствам виконувати адміністративні процедури на єдиному ринку без зайвих документів.

5. Збільшення інвестицій: ЄС прагне підтримувати малий та середній бізнес шляхом збільшення інвестицій. Заходи включають заохочення держав-членів перераховувати кошти до національних відділів InvestEU та надання частини запропонованої гарантії ЄС у розмірі 7,5 млрд євро для малого та

середнього бізнесу через окрему Платформу стратегічних технологій для Європи (STEP).

6. Розвиток робочої сили . Забезпечення кваліфікованої робочої сили має важливе значення для процвітання малого та середнього бізнесу. Європейський пакт про навички та інші ініціативи продовжуватимуть підтримувати навчання, подолаючи розрив між навичками та потребами малого та середнього бізнесу на європейському ринку праці.

7. Узгодження визначень малого та середнього бізнесу: щоб розкрити повний економічний потенціал малих та середніх компаній, Комісія планує переглянути та узгодити поточні порогові значення визначення малого та середнього бізнесу. Набір запропонованих заходів спрямований як на надання короткострокового полегшення, так і на посилення довгострокової конкурентоспроможності та стійкості малого та середнього бізнесу.

Пропозиція щодо директиви про спрощення оподаткування встановлює систему оподаткування головного офісу для малого та середнього бізнесу. Це дасть малим і середнім підприємствам, які працюють на транскордонному рівні, можливість взаємодіяти лише з однією податковою адміністрацією замість того, щоб дотримуватись кількох податкових систем [24].

Ця система дозволить [26]:

- підвищити податкову визначеність та справедливість
- зменшити витрати на відповідність і викривлення на ринку
- мінімізувати ризик подвійного оподаткування та надмірного оподаткування, а також податкових спорів
- сприяти транскордонному розширенню

Зараз ця пропозиція знаходиться на розгляді в Раді Європи. Пропозиція має бути одногосно погоджена усіма державами-членами після консультації з парламентом [40].

Крім того, з 01 січня 2025 року застосовуватимуться нові правила оподаткування ПДВ . Прийнятні малі підприємства можуть звільнити від ПДВ

свої постачання товарів і послуг, які здійснюються в іншій державі-члені на додаток до країни-члена заснування [26].

Можна зауважити, що державне регулювання малого та середнього бізнесу в країнах Європейського Союзу включає в себе такі заходи, як фінансова підтримка, урядові програми для підприємців, спрощення адміністративних процедур, підвищення доступності кредитів, навчальні ініціативи та сприяння інноваціям. Ці заходи спрямовані на стимулювання розвитку та конкурентоспроможності малих та середніх підприємств, що є важливим чинником економічного зростання та зайнятості в країнах ЄС.

3.2. Проблематика та розвиток малого і середнього бізнесу в країнах ЄС на засадах Індустрії 4.0

Малий та середній бізнес стикається з великою невизначеністю, обмеженнями пропозицій, нестачею робочої сили та не завжди чесною конкуренцією. Мінливість і непередбачуваність у нинішньому економічному контексті ускладнили ведення бізнесу. Протягом першої половини 2021 та 2022 року малий та середній бізнес відчув труднощі з наймом нового персоналу, щоб задовольнити значне відновлення попиту. Крім того, вони зіткнулися з вищими цінами на енергоносії, спричиненими російською агресією стосовно України, тоді як швидке зростання цін на сировину створило ще більший тиск на малий бізнес. Зростання процентних ставок також ускладнило доступ до фінансування [29].

В останні роки можна спостерігати нову, велику промислову революцію, яка впливає на функціонування підприємств на ринку та призводить до різних змін. Це четверта хвиля соціально-економічної еволюції, що отримала назву Індустрія 4.0. Четверта промислова революція відрізняється від попередніх тим, що вона стосується всіх аспектів суспільного життя. Індустрія обробляє та комерціалізує обмін інформацією між людьми та між людьми та об'єктами, а також між самими об'єктами [35].

Індустрія 4.0 відкриває нові перспективи для малого та середнього бізнесу, що дозволяє працювати з новими технологіями для досягнення максимальної ефективності з мінімальним використанням ресурсів у виробничій промисловості. Це впливає на стратегії та діяльність підприємств, а також на відносини між підприємствами, клієнтами та постачальниками. Крім того, децентралізовані виробничі процеси відіграють важливу роль в Індустрії 4.0 через інтелектуальні продукти, які знають своє призначення, історію тощо [43].

Почато Індустрії 4.0. виник із стратегії, яку уряд Німеччини розпочав у 2013 році, зосереджуючись на досягненні більшої операційної ефективності та продуктивності за рахунок автоматизації. Перші відомості про концепцію Індустрія 4.0 з'явилися в 2014 році на конференції Всесвітнього економічного форуму в Давосі [35].

Горизонтальна та вертикальна інтеграція виробничих систем є основою Індустрії 4.0. Ці системи базуються на обміні даними в режимі реального часу та гнучкому виробництві, що забезпечує індивідуальне виробництво. Основою цієї революції є Інтернет, що забезпечує глобальний доступ до даних і машин, підключених до мережі, автономних мереж, що дозволяють адаптувати виробництво до потреб індивідуалізованого ринку, кібербезпека, обробка величезних обсягів даних (аналіз великих наборів даних, великі дані та хмарні обчислення), адитивний друк (3D), розширене моделювання, віртуальна та розширена реальність [34].

Зараз кожне підприємство малого та середнього бізнесу має доступ до Інтернету, і багато з них пропонують свою продукцію через Інтернет. Завдяки глобальній комунікації продукти та компоненти зможуть обмінюватися даними з будь-якими пристроями, таким чином значно розширюючи їх функції. Цифрова трансформація не лише змінила спосіб роботи підприємств малого та середнього бізнесу, але, як наслідок, ринок також трансформується у повноцінний ланцюг створення вартості. Індустрія 4.0 викликає істотні зміни в таких питаннях, як економіка, робоче середовище та розвиток навичок [26].

Віртуальна та розширена реальність є ще одним важливим елементом Індустрії 4.0. Це дозволяє збирати великі обсяги даних і створювати різні типи платформ більшою групою підприємств. Це також сприяє обміну різноманітною інформацією між працівниками в межах одного підприємства, а також у межах групи підприємств. Цей обмін відбувається не в реальному світі, а у віртуальному, доступ до якого можна отримати з різних куточків світу [40].

Такі зміни враховують певні елементи, пов'язані з концепцією сталого розвитку. З екологічної точки зору вони дозволяють зменшити вплив на природне середовище та краще використовувати матеріали. Але з економічної точки зору вони пов'язані з великими фінансовими витратами, зокрема придбанням сучасної, високорозвиненої техніки, що для багатьох підприємств, на жаль, є неможливим. Розумні машини можуть знизити попит на працівників на ринку праці, що свідчить про соціальний аспект. Зростаюча тенденція в літературі до сталого розвитку в рамках моделі Індустрія 4.0 підкреслює важливість цієї теми, а також різні аспекти, що можна надійно вирішити [46].

Розвиток підприємств з використанням припущень Індустрії 4.0 призводить до значних можливостей для впровадження сталого виробництва завдяки використанню різноманітної інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій. Важливим аспектом у часи четвертої промислової революції є те, що сектор малого та середнього бізнесу не був знищений, отже, доктрина сталого розвитку тут обов'язково спрацює [35].

Завдяки Індустрії 4.0 були розроблені нові моделі управління промисловістю для малих середніх підприємств. Ця концепція, що підтримується, серед іншого, численними новими технологіями, є більш гнучкою та дешевшою порівняно з традиційними ІТ-системами, що використовуються на підприємствах; наприклад, ERP (планування ресурсів підприємства) і MES (система виконання виробництва). На жаль, малі та середні підприємства недостатньо оснащені для використання нових можливостей, які можуть допомогти в плануванні та контролі виробництва [33].

Сталий розвиток в аспекті Індустрії 4.0 для сектору малого та середнього бізнесу є, однак, дуже складним питанням не лише з технічної точки зору, а й з нетехнічної точки зору; тобто враховуючи організаційні фактори та людські ресурси. Зміна поколінь внаслідок природного стану речей призводить до появи на ринку працівників з новими компетенціями та навичками, водночас такі здібності часто випереджають адаптаційні можливості технологічної інфраструктури сектору малого та середнього бізнесу [27].

В контексті соціально-економічної революції 80% підприємств мають проблеми з кадрами. Таких спеціалістів, як оператори універсальних пристроїв, на ринку немає [22]. Наявний персонал може керувати передовим технологічним обладнанням, яке недоступне з економічних причин для малого та середнього бізнесу. Це є причиною припинення господарської діяльності майже 80% суб'єктів господарювання, які за останні три роки відкрили свою господарську діяльність у секторі малого та середнього бізнесу [42].

Завдяки впровадженню новітніх технологій в контексті Індустрії 4.0 виробники тепер можуть передбачати можливі проблеми ще до їх виникнення. Рішення Індустрії 4.0 дозволяють виробникам ефективніше використовувати ресурси на кожному етапі ланцюжка поставок, даючи їм краще уявлення про наявність запасів, якість і можливості оптимізації логістики [35].

Дослідження щодо оцінки рівня цифрової зрілості малого та середнього бізнесу серед країн ЄС за підсумками 2022 року показало, що п'ять країн, а саме Данія, Фінляндія, Бельгія, Мальта та Нідерланди, характеризуються високим рівнем цифрової зрілості. Це країни, які використовують такі технології у своїх малих і середніх підприємствах, як інтеграція внутрішніх процесів у формі програмного пакета ERP, інтеграцію з клієнтами/постачальниками, хмару обчислення, 3D-друк, IoT та кібербезпеку (у формі безпеки VPN). Крім того, малий та середній бізнес у цих країнах найбільше стурбований розвитком цифрових навичок працівників через навчання та мають веб-сайти для демонстрації своїх продуктів і послуг онлайн [36].

Явним лідером цифрової зрілості малого та середнього бізнесу у країнах ЄС виявилася Данія. Цей успіх є результатом величезної прихильності сервісних, комерційних і промислових компаній до впровадження сучасних технологій і постійного розвитку. Відсоток малого та середнього бізнесу, які декларують використання цифрових технологій в країні, є одним із найвищих у ЄС. Це стосується передових технологій, таких як штучний інтелект, а також інтеграції внутрішніх процесів. 23% малих і середніх підприємств Данії використовують технології штучного інтелекту у своєму бізнесі [26].

Це на 8% вище, ніж використання штучного інтелекту в малому та середньому бізнесі у Фінляндії, яка посіла друге місце серед країн ЄС. Серед країн ЄС у Фінляндії малі та середні підприємства найчастіше використовують цифрові технології для електронного виставлення рахунків (83% малих та середніх підприємств), послуг хмарних обчислень (75% малих та середніх підприємств), моніторингу та/або дистанційного керування різними пристроями та системи через Інтернет (40% малих та середніх підприємств) [37].

Високі показники цифрової зрілості також були виявлені в Бельгії та Нідерландах. Це пояснюється широким використанням технологій великих даних у малих та середніх підприємствах (21% і 25%, відповідно), а також використанням хмарних технологій (52% і 64% малих та середніх підприємств, відповідно), серед інших причин. Ступінь використання промислових або сервісних роботів у малих та середніх підприємствах у цих країнах також вищий, ніж у середньому по ЄС (5,8%), оскільки в Бельгії роботів використовують 9% малих та середніх підприємств, а в Нідерландах - 6% [29].

Серед країн так званого «нового ЄС» лише Мальта не відрізняється за рівнем цифрової зрілості від групи країн ЄС. На Мальті малі та середні підприємства активно інтегрують технологічні рішення у вигляді хмарних сервісів (38% малих та середніх підприємств), використання великих даних (29% малих та середніх підприємств) або моніторингу та/або дистанційного керування пристроями та системами через Інтернет (27% малого та середнього бізнесу).

Крім того, є країни, які відстають у плані впровадження цифрових рішень у малому та середньому бізнесі.

Це Румунія, Болгарія, Угорщина та Греція. Рівень цих країн з точки зору досліджуваної цифрової зрілості малого та середнього бізнесу оцінюється як рівень початківця. Це означає, що вони стикаються з великими проблемами щодо підвищення рівня цифрової зрілості (застосування рішень, пов'язаних з концепцією Індустрії 4.0) у малих та середніх підприємствах. Цей процес потребує конкретних і рішучих дій у цій сфері, і насамперед розробки відповідної стратегії розвитку та виділення конкретних ресурсів для її реалізації.

Як показали Trasca et al., Румунія та Болгарія є одними з країн, які мають найгірші показники з точки зору цифровізації малого та середнього бізнесу [23]. У Румунії ці компанії використовують цифрові технології набагато рідше порівняно із середнім показником по ЄС [42].

Навіть використання відносно простих технологічних рішень, таких як інтеграція внутрішніх процесів у формі пакета програмного забезпечення ERP для обміну інформацією між різними функціональними областями та інтеграція з клієнтами/постачальниками, не є широко поширеним у румунських малих та середніх підприємствах. Системи ERP використовують лише 16% малих і середніх підприємств, а надсилання електронних рахунків - лише 17% малих і середніх підприємств, тоді як середній показник для цих рішень у ЄС становить 35% і 29% відповідно. Болгарія, з іншого боку, усвідомлює свою ситуацію, оскільки вона прийняла як ціль, яку потрібно досягти до 2030 року, підвищення основних показників технологічної зрілості та інновацій до середнього рівня ЄС.

Проте станом на сьогодні всі показники, включені в дослідження, значно нижчі за середні показники ЄС. Це стосується впровадження в малі та середні підприємства як простих технологічних рішень (наприклад, інтеграція внутрішніх процесів у вигляді програмного пакету ERP для обміну інформацією між різними функціональними сферами), так і більш просунутих [33].

Крім того, рівень цифровізації малого та середнього бізнесу в Угорщині є значно нижчим за середній показник ЄС, практично в усіх проаналізованих

сферах. Причинами такої ситуації є відсутність достатньої (фінансової) державної підтримки та відсутність інвестицій в інновації та навчання з боку малого та середнього бізнесу [38].

ЄС активно працює над посиленням цифровізації малого та середнього бізнесу. Цифровізація робить адміністративні процеси для малого та середнього бізнесу доступнішими, швидшими та менш обтяжливими.

У лютому 2024 року Рада Європи ухвалила свою позицію (мандат на переговори) щодо директиви про внесення змін щодо подальшого розширення та вдосконалення використання цифрових інструментів і процесів у законодавстві про компанії, тим самим допомагаючи малому та середньому бізнесу вести бізнес у ЄС [30].

Аналізуючи результати, можна зробити висновок, що зіставлення найбільш і найменш розвинутих країн за рівнем цифрової зрілості малого та середнього бізнесу в ЄС значною мірою збігається з результатами індексу цифрової економіки та суспільства. Процес цифровізації ставить перед малими та середніми підприємствами різні виклики, в тому числі пов'язані з економічною ситуацією, навичками персоналу, фінансами та здатністю інвестувати в нові технології. Як свідчать численні дослідження та звіти, особи, які приймають рішення на підприємствах, особливо у виробничих компаніях, повністю усвідомлюють, що для того, щоб успішно продовжувати свою діяльність і залишатися конкурентоспроможними, їм необхідно впроваджувати інноваційні рішення. Тому цифровізація, заснована на інноваційних рішеннях, стає чудовою можливістю для їх розвитку. Велике значення в цьому процесі, особливо для малого та середнього бізнесу, має практична реалізація концепції ОІ, яка дає широкі можливості використання рішень інших суб'єктів та обміну їхніми ідеями.

Співпраця з різними організаціями розширює можливості для цих компаній отримати доступ до необхідних інноваційних ресурсів. Особливо це стосується впровадження цифрових технологій, які ще не набули широкого поширення. Як показало дослідження розвитку малого і середнього бізнесу в

країнах ЄС на засадах Індустрії 4.0 - інтенсивне співробітництво, особливо у високотехнологічних галузях, може призвести до отримання знань, необхідних для розвитку процесу цифровізації в малому та середньому бізнесі. Окрім самих технологій, ще одним важливим фактором є також компетентність співробітників і керівництва. Без належно кваліфікованого персоналу важко впроваджувати нові цифрові рішення.

3.3. Шляхи удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні

У країнах-членах Європейського Союзу малі і середні підприємства відіграють важливу роль в економічному житті, для яких притаманні особливості, що роблять процес адаптації до сучасних економічних викликів значно легшим. Малі та середні підприємства є найбільш динамічним і життєво важливим фактором прогресу в сучасному суспільстві, основним генератором економічної діяльності в будь-якій країні, створює можливість працевлаштування для більшості населення, основний вкладник до національного бюджету та двигун до підвищення рівня життя населення [45].

Великі компанії можуть процвітати завдяки сприятливому для бізнесу середовищу та відкритим ринкам; тим часом малі та середні підприємства мають широкий спектр незадоволених потреб. Обмежений розмір багатьох малих і середніх підприємств означає, що вони мають труднощі з доступом до можливостей і ресурсів, які зробили б їх більш продуктивними, включно з талановитими людьми, які володіють найновішими знаннями про технології, фінанси та управлінські практики [38].

Малі та середні підприємства сприяють проблемі продуктивності. В одному секторі або в країнах подібного розміру розрив у продуктивності між великими компаніями та малим та середнім бізнесом може відрізнятись в два або більше разів. У будівництві, наприклад, дослідження McKinsey у 2022 році виявили, що розрив у продуктивності між малим і середнім бізнесом та великими компаніями становить 26% у Франції, 41% у Німеччині та 54% в Італії. У секторі

харчування та розміщення розрив менший для Італії – 29%, порівняно з 39% у Франції та 41% у Німеччині.

Ці відмінності в продуктивності досягають 60% у Туреччині та 80% у Греції в багатьох секторах. І велика частка населення світу працює в малому та середньому бізнесі від 50 до 90% робочої сили, залежно від країни. Тому підвищення продуктивності малих і середніх підприємств на сьогоднішній день є актуальним питанням [24].

Крім того, багато малих та середніх підприємств є молодими підприємствами, що в поєднанні з їхнім невеликим масштабом робить їх слабшими партнерами для багатьох стандартних гравців ринку не лише з точки зору доступу до фінансування, але й для клієнтів, які можуть сприймати малих постачальників як занадто ризикованих [27].

Малі та середні підприємства зазвичай належать до однієї з шести категорій: інноваційні стартапи на ранній стадії, успішні стартапи, що розвиваються, компанії середнього розміру, що розвиваються, компанії середнього розміру, що перебувають у стані стагнації чи проблеми, малий бізнес, орієнтований на місцевість, і неформальний мікробізнес [42].

Державні установи та неурядові організації, які добре розуміють підсегменти малого та середнього бізнесу, можуть краще адаптувати свої програми для задоволення незадоволених потреб малого та середнього бізнесу.

Щоб процвітати та досягати сталого зростання, малим і середнім підприємствам необхідно впроваджувати ефективні стратегії, які можуть оптимізувати їх діяльність, залучати клієнтів і покращувати прибутки.

1.Орієнтація на клієнта [41]:

Розміщення клієнтів у центрі малого та середнього бізнесу є життєво важливим для довгострокового успіху. Кожне підприємство малого та середнього бізнесу має розуміти потреби, уподобання та проблеми своїх клієнтів, щоб відповідним чином адаптувати свої продукти чи послуги. Важливо встановлювати двосторонній зв'язок, збирати відгуки та намагатись постійно перевищувати очікування клієнтів.

2. Орієнтація на цифрову трансформацію [22]:

Важливим аспектом є впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси, щоб підвищити ефективність і конкурентноспроможність. Малим та середнім підприємствам варто інвестувати в зручні веб-сайти, платформи електронної комерції та системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM). Використовувати соціальні мережі та цифровий маркетинг, щоб охопити ширшу аудиторію та підвищити впізнаваність бренду.

3. Пріоритет на розвиток співробітників [37]:

В ході написання дипломної роботи бакалавра ми помітили, що важливим чинником успішного функціонування підприємств малого та середнього бізнесу виступають людські ресурси, так як одним із недоліків успішного функціонування підприємств малого та середнього бізнесу є прогалини в організації кадрів та їхня кваліфікованість. Для кожної компанії співробітники є основою бізнесу. З огляду на це важливо інвестувати в їх навчання та професійний розвиток, щоб покращити їхні навички та продуктивність. Добре навчена та вмотивована робоча сила може покращити обслуговування клієнтів і підвищити загальну ефективність бізнесу. Запропонуємо наступні заходи покращення людських ресурсів [32]:

- створення та впровадження стратегій розвитку людських ресурсів малого та середнього бізнесу як передумову підвищення їх ефективності в новому соціально-економічному контексті. На підприємствах малого та середнього бізнесу, як правило, надають більшого значення людському ресурсу ніж у великих організаціях, через спрощену ієрархічну структуру, яка сприяє більшій взаємодії між управлінським та виконавчим персоналом, і, крім того, вищий інтерес та відданість працівників організації;

- підтримка інновацій у малих і середніх підприємствах, аргумент, який підтримується дедалі більше, розвиток і впровадження досягнень науки. Інноваційні характеристики малих і середніх підприємств повинні бути використані та перетворені на конкурентну перевагу в усіх секторах економіки;

- фінансування досліджень, розробок з державного бюджету на вирішення деяких проблем, з якими стикаються підприємства малого та середнього бізнесу. Зараз існує розрив між внеском малого та середнього бізнесу у формування ВВП та переваги отримані для виділення на дослідження та розробки.

4. Розвиток інновацій [30]:

Заохочення культури інновацій у своїй організації є провідним аспектом удосконалення діяльності підприємств малого та середнього бізнесу. Важливо сприймати нові ідеї, сприяти творчості та бути готовими до експериментів. Інновації можуть призвести до вдосконалення продуктів, оптимізації процесів і розвитку нових джерел доходу.

5. Впровадження ефективних маркетингових стратегій:

Маркетинг має вирішальне значення для малого та середнього бізнесу для залучення та утримання клієнтів. Важливо використовувати цільові цифрові маркетингові кампанії, контент-маркетинг і соціальні медіа, щоб підвищити видимість бренду та залучити його. Рекомендовано створювати привабливі пропозиції та акції, щоб спонукати клієнтів вибрати ваші продукти чи послуги.

6. Розвиток стратегічного партнерства [34]:

Співпраця з іншими підприємствами може відкрити нові можливості для зростання. Рекомендовано шукати партнерства, які відповідають вашим цінностям і доповнюють ваші пропозиції. Ці альянси можуть допомогти вам вийти на нові ринки, поділитися ресурсами та розширити вашу клієнтську базу.

Розглянуті вище та відомі інші заходи, покликані зміцнити програми підтримки малого та середнього бізнесу у Європі та підвищити її консолідацію, на нашу думку їх можна додатково підкріпити наступним комплексом конкретних заходів. Найбільш значущими можуть вважатися такі [32]:

1. Реалізація стратегій, спрямованих на підготовку достатніх обсягів кваліфікованих кадрів, необхідних для досягнення національних цілей у галузі розвитку малого та середнього бізнесу, та на формування їм привабливих умов зайнятості. Останніми роками в країнах Євросоюзу почали проводити цілу низку

заходів, програм, стратегій та законодавчих актів, щоб усунути перешкоди до формування відкритого та привабливого для дослідників ринку праці. Ці заходи у більшості країн орієнтовані на досягнення наступних цілей:

- формування привабливого образу підприємницької діяльності;
- підвищення ефективності та якості підготовки фахівців відповідно до національних пріоритетів та потреб торгівлі.

2. Розробка незалежної мультирозмірної системи ранжування університетів. На відміну від подібних прийомів міжнародного ранжування, система орієнтована на врахування ширшого кола факторів, суттєвих при порівняльному аналізі, та на потреби роботодавців. Вона заснована на узагальненому підході, що враховує п'ять параметрів: викладання та навчання; наукові дослідження; передача знань; міжнародна орієнтація; залучення до регіональної діяльності. Внаслідок застосування такої нової методики підрахунку вдасться адекватніше оцінювати діяльність університетів, виявляючи найбільш передові їх у всіх сферах затребуваних компетенцій. До того ж роботодавці за такого підходу до ранжування можуть розробляти власні рейтинги за обраними індикаторами відповідно зі своїми уподобаннями, отримуючи як загальні оцінки самих інститутів, так і уявлення про їх конкурентні позиції щодо тих чи інших дисциплін [26].

3. Формування альянсів знань між академічним середовищем та бізнесом розглядають як важливий крок на шляху скорочення інноваційного відставання Євросоюзу у низці областей від основних конкурентів. Головна мета формування альянсів знань – стимулювати інновації у вузах та перетворити співпрацю у цій галузі між вищою школою та бізнесом. Ці принципи включають наукові дослідження,

спрямовані на досягнення світового рівня, формування для них привабливого інституційного оточення, відкритість торгівлі та пов'язаних з нею секторів у частині найму спеціалістів [38].

Так як починаючи з 2022 року Україна зіштовхнулась з російською агресією, інструментарій забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу тут трохи інший ніж в країнах ЄС. Рекомендації є наступними [38]:

Покращення доступу до фінансування: малий та середній бізнес стикаються з більшими проблемами доступ до фінансування, ніж великі підприємства. Є потреба усунути перешкоди, адаптувати регулювання та розробити інструменти та програми для покращення доступу малого та середнього бізнесу до фінансування [23].

Пільгове та довгострокове кредитування бізнесу: фінансова стійкість і зростання бізнесу вимагають стабільного і довгострокового фінансування. Довгострокові кредити за пільговими ставками підтримують малий та середній бізнес раціонально керувати грошовими потоками та підтримувати поточні параметри бізнесу, водночас забезпечуючи фінансовий простір для проєктів зростання та розвитку [20].

Запровадження нових інструментів фінансування: враховуючи підвищені ризики у непередбачуваному середовищі, що впливає на традиційні джерела інвестицій, важливо поглибити ринок капіталу та розвиватися нові інструменти фінансування, які покривають ризик невизначеності, а також може залучити фінансування приватного сектора.

Збільшення людського капіталу: в контексті війни та економіки невизначеності, усі компанії в пріоритеті зберігають свої робочої сили та визнали важливість збереження та підвищення людського капіталу [26].

Стратегії створення робочих місць: закриття підприємств і переміщення призвели до безробіття, що штовхає багатьох людей до почати власний бізнес як стратегію подолання. Програми і підтримуюча екосистема необхідні для подальшого зростання ці стартапи та сприяти їх перетворенню на стійкі підприємства. Крім того, необхідно розробити цільові ініціативи і реалізовано для створення нових можливостей для працевлаштування збереження наявного людського капіталу.

Зростання заробітної плати: зростання заробітної плати внаслідок дефіциту робочої сили потребує пом'якшення ініціативами, спрямованими на людський капітал інвестиції, перекваліфікацію та підвищення кваліфікації з метою збільшення продуктивності малого та середнього бізнесу.

Інвестиції в технології та сучасну бізнес-практику: Хоча підприємства малого та середнього бізнесу продемонстрували виняткову стійкість, яку необхідно покращити. Практика управління бізнесом, прийняття та засвоєння нових технологій та пошуку нових форм роботи, все з метою підвищення конкурентоспроможності. Українські малі та середні підприємства інвестують втричі менше в дослідження і розробки, ніж європейські. Необхідно розробити програми підтримки для малого та середнього бізнесу з метою посилення інвестицій та можливостей поглинання «зелених» та цифрових технологій та висококласну модернізацію бізнесу з реструктуризацією [20, с.60].

Можна підсумувати, що основними шляхами удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах Європейського Союзу можуть бути наступні:

1. Фінансова підтримка: забезпечення доступу до фінансових ресурсів через програми кредитування, грантову підтримку та ризиковий капітал сприяє розвитку малого та середнього бізнесу.

2. Спрощення адміністративних процедур: скорочення бюрократичних перешкод, спрощення процедур реєстрації та ліцензування, а також впровадження електронних систем адміністративних послуг полегшують утворення та розвиток підприємств.

3. Підтримка інновацій та досліджень: відповідні програми та ініціативи сприяють інноваціям та дослідженням в малих та середніх підприємствах, що дозволяє їм створювати конкурентні переваги на ринку.

4. Навчання та розвиток навичок: забезпечення доступу до навчальних програм та тренінгів з управління, маркетингу, фінансів та інновацій допомагає підприємцям розвивати свої навички та знання, необхідні для успішного ведення бізнесу.

5. Стимулювання підприємництва та підприємницької культури: програми підтримки стартапів, інкубатори та акселератори сприяють розвитку підприємницького середовища та культури, що сприяє зростанню нових підприємств.

6. Міжнародна співпраця: заохочення міжнародної співпраці та обміну досвідом між малими та середніми підприємствами розвиває їхні можливості на міжнародному ринку та сприяє обміну інноваційними ідеями та технологіями.

Висновки до розділу 3

Визначивши напрями удосконалення механізмів функціонування малих та середніх підприємств в країнах ЄС визначимо основні висновки та узагальнення. Сьоме завдання передбачало розглянути державне регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС. Державне регулювання малого та середнього бізнесу в країнах Європейського Союзу включає в себе такі заходи, як фінансова підтримка, урядові програми для підприємців, спрощення адміністративних процедур, підвищення доступності кредитів, навчальні ініціативи та сприяння інноваціям. Ці заходи спрямовані на стимулювання розвитку та конкурентоспроможності малих та середніх підприємств, що є важливим чинником економічного зростання та зайнятості в країнах ЄС.

Восьме завдання мало на меті теоретично обґрунтувати проблематику та розвиток малого і середнього бізнесу в країнах ЄС на засадах Індустрії 4.0. В Україні так само як і в країнах ЄС малий та середній бізнес є основою економіки, становить 99,98% всіх суб'єктів господарювання в Україні забезпечує 74% всіх робочих місць і додає 64% доданої вартості. Аналізуючи дані Євростату можна помітити, що в країнах Європи спостерігається тенденція зростання мікропідприємств, натомість в Україні цей показник поступається малим підприємствам.

Найбільша кількість мікропідприємств зосереджена у таких країнах як Мальта (64,9%), Ірландія (50,2%), Естонія (44,1%), Італія (40,6%), Бельгія (39,7%), Румунія (39,9%), Франція (38,0%), Польща (37,7%), Угорщина (37,2%), Португалія (35,6%). За даними Держстату було з'ясовано, що в Україні найменший % підприємств малого та середнього бізнесу саме в категорії середніх підприємств. Але така тенденція спостерігається не у всіх країнах ЄС. Так, у таких країнах як Люксембург (41,7%), Литва (39,4%), Нідерланди (38,2%), Фінляндія (37,1%), Сербія (36,5%), Чехія (36,2%), Австрія (36,0%), Бельгія (35,6%), Словенія (34,1%), Угорщина (33,2%) Польща (32,4%) переважає саме більша кількість підприємств середнього бізнесу.

Дев'яте завдання визначено запропонувати шляхи удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні. Основними шляхами удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах Європейського Союзу можуть бути наступні:

1. Фінансова підтримка: забезпечення доступу до фінансових ресурсів через програми кредитування, грантову підтримку та ризиковий капітал сприяє розвитку малого та середнього бізнесу.
2. Спрощення адміністративних процедур: скорочення бюрократичних перешкод, спрощення процедур реєстрації та ліцензування, а також впровадження електронних систем адміністративних послуг полегшують утворення та розвиток підприємств.
3. Підтримка інновацій та досліджень: відповідні програми та ініціативи сприяють інноваціям та дослідженням в малих та середніх підприємствах, що дозволяє їм створювати конкурентні переваги на ринку.
4. Навчання та розвиток навичок: забезпечення доступу до навчальних програм та тренінгів з управління, маркетингу, фінансів та інновацій допомагає підприємцям розвивати свої навички та знання, необхідні для успішного ведення бізнесу.
5. Стимулювання підприємництва та підприємницької культури: програми підтримки стартапів, інкубатори та акселератори сприяють розвитку підприємницького середовища та культури, що сприяє зростанню нових підприємств.
6. Міжнародна співпраця: заохочення міжнародної співпраці та обміну досвідом між малими та середніми підприємствами розвиває їхні можливості на міжнародному ринку та сприяє обміну інноваційними ідеями та технологіями.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проаналізувавши проблему розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС перейдемо до визначення основних висновків та узагальнень:

Перше завдання, поставлене в дипломній роботі бакалавра мало на меті проаналізувати засади формування моделей підприємницької діяльності у міжнародній економіці. На сьогоднішній день в економічній літературі не сформувався єдиної думки стосовно формування моделей підприємницької діяльності. Аналізуючи економічну теорію можна виокремити такі моделі розвитку підприємницької діяльності: моделі ділового клімату, економічного спаду та зростання доходів населення, що побудовані з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища на формування та розвиток приватного підприємництва.

Зараз все частіше можна зустріти факт, що більшість дослідників виокремлюють дві моделі розвитку підприємницької діяльності: класичну та інноваційну. Перша модель - традиційне, репродуктивне, рутинне підприємництво, коли підприємець прагне організувати роботу з розрахунком на максимальну віддачу ресурсів.

Вважається, що саме в рамках класичної моделі формується концепція управління зростанням виробництва, втілення якої вимагає часу щодо проведення низки заходів за рахунок зовнішніх справ підприємства, факторів субсидування та протекціонізму з боку уряду. Наводяться в рух внутрішні резерви підприємства для підвищення рентабельності, модернізації виробництва та оновлення асортименту продукції. Під інноваційним підприємництвом розуміється особливий вид комерційної діяльності, що має на меті отримання прибутку шляхом створення та активного поширення інновацій у всіх сферах народного господарства.

Друге завдання зобов'язувало визначити поняття та сутність функціонування малого та середнього бізнесу в світовій економіці. Перш ніж визначити поняття та сутність функціонування малого та середнього бізнесу в

світовій економіці в дипломній роботі бакалавра було проведено розмежування понять «підприємництво» та «бізнес», які у зарубіжній та сучасній українській науковій практиці часто виступають як синоніми. Поняття бізнес походить від англійського слова «business», що в перекладі означає справа, заняття, підприємство, що в науковій літературі розуміється як діяльність, спрямована на систематичне отримання прибутку.

В контексті теми дипломної роботи бакалавра було не лише визначено та проаналізовано поняття та сутність бізнесу в сучасних умовах але і розглянуто історичні аспекти виникнення та розвитку поняття «бізнес». Так, проаналізовано погляди К. Веспера, А. Сміта, Р. Кантильйона, П. Друкера, а також сучасних зарубіжних та українських дослідників. У багатьох наукових праць під малим бізнесом розуміється діяльність, що виконується невеликою групою осіб, або підприємство, яким керує один власник.

Згідно з положеннями Світового банку, загальна кількість показників, за якими підприємства відносяться до суб'єктів малого бізнесу перевищує 50. Проте практично у всіх країнах визначальним критерієм є чисельність працівників за звітний період.

Третє завдання передбачало запропонувати методичний інструментарій дослідження розвитку малого та середнього бізнесу. Можна зауважити, що для дослідження динаміки розвитку малого та середнього бізнесу в Європейському Союзі в ході написання дипломної роботи бакалавра використано комплексний підхід, враховуючи такі аспекти: статистичні джерела, індекси та рейтинги, спеціальні звіти та дослідження, участь у програмах ЄС. Враховуючи перелічені вище аспекти методичний інструментарій дослідження малого та середнього бізнесу визначається наступним: фінансовий аналіз, маркетинговий аналіз, аналіз соціально-економічного контексту, оцінка інноваційного потенціалу, аналіз правового середовища.

Четверте завдання полягало у простеженні динаміки розвитку малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС. Малий та середній бізнес складає понад 99% підприємств у країнах Європейського Союзу та є основою їх економіки. З

початку 2020 року через пандемію Covid-19 24 мільйони малих і середніх підприємств країн ЄС зіткнулися з безпрецедентною економічною невизначеністю та потрясіннями.

За підсумками 2020 року у зв'язку з початком пандемії Covid-19 спостерігається зниження доданої вартості, кількості підприємств та працівників в сфері малого та середнього бізнесу. Усі класи підприємств відчули значне та менш значне відновлення доданої вартості. У 2021 році мікропідприємства показали найкращі показники в групі продемонструвавши найбільше зростання за всіма ключовими змінними серед трьох класів розміру малого та середнього бізнесу.

У 2022 році близько 24,3 мільйона підприємств малого та середнього бізнесу працювали в країнах Європейського Союзу і ці підприємства становили 99,8% усіх підприємств нефінансового сектору бізнесу (НФБС). На підприємствах малого та середнього бізнесу було зайнято 84,9 млн осіб в країнах Європейського Союзу в 2022 році. За оцінками Євростату, у 2023 році в Європейському Союзі нараховувалося приблизно 24,4 мільйона малих і середніх підприємств, причому переважна більшість цих підприємств були мікрокомпаніями, в яких працювало менше ніж дев'ять осіб.

За підсумками 2023 року найбільшу кількість підприємств сектору малого та середнього бізнесу становили мікропідприємства – 21 667 091, як і впродовж попередніх років, малі підприємства становили 1 285 389, а середні підприємства – 201 080.

П'яте завдання мало на меті провести порівняльний аналіз розвитку малого та середнього бізнесу в економіці європейських країн. В Україні так само як і в країнах ЄС малий та середній бізнес є основою економіки, становить 99,98% всіх суб'єктів господарювання в Україні забезпечує 74% всіх робочих місць і додає 64% доданої вартості. Аналізуючи дані Євростату можна помітити, що в країнах Європи спостерігається тенденція зростання мікропідприємств, натомість в Україні цей показник поступається малим підприємствам.

Найбільша кількість мікропідприємств зосереджена у таких країнах як Мальта (64,9%), Ірландія (50,2%), Естонія (44,1%), Італія (40,6%), Бельгія (39,7%), Румунія (39,9%), Франція (38,0%), Польща (37,7%), Угорщина (37,2%), Португалія (35,6%). За даними Держстату було з'ясовано, що в Україні найменший % підприємств малого та середнього бізнесу саме в категорії середніх підприємств. Але така тенденція спостерігається не у всіх країнах ЄС. Так, у таких країнах як Люксембург (41,7%), Литва (39,4%), Нідерланди (38,2%), Фінляндія (37,1%), Сербія (36,5%), Чехія (36,2%), Австрія (36,0%), Бельгія (35,6%), Словенія (34,1%), Угорщина (33,2%) Польща (32,4%) переважає саме більша кількість підприємств середнього бізнесу.

Шосте завдання передбачало визначити місце та роль малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС. Малі та середні підприємства утворюють основу європейської економіки. Однак ці компанії не лише економічно важливі для континенту, оскільки вони також складають важливу частину культурної основи європейських спільнот, малий та середній бізнес особливо важливий для сільських регіонів і невеликих міст.

Серед переваг малого та середнього бізнесу наступні:

- Стимулювання конкуренції - малі та середні підприємства відіграють активну роль у створенні нової, здоровішої і більш конкурентноспроможної економіки. Це сприяє конкуренції щодо цін, дизайну та ефективності продукції. Без підприємств малого та середнього бізнесу, великі підприємства будуть монополістами в більшості сфер діяльності.
- Допомога великим підприємствам у певних видах діяльності, які можуть бути забезпечені краще у малому та середньому бізнесі. Таким чином, якщо ці підприємства будуть негайно ліквідовані, великі підприємства змушені розгортати більше неефективних для них видів діяльності. Діяльність, може більш ефективно розвиватись в малих та середніх підприємствах, що постачають сировину та запчастини (ці компанії функціонують як субпідрядники для великих компаній), відповідно розподіляючи продукції великих підприємств).

- Ефективне виробництво товарів і послуг. Той факт, що малі та середні підприємства продовжують виживати в конкурентному економічному середовищі є підтвердженням їх ефективної діяльності. Якби вони не були б ефективними і не мали б користі внеску в економіку, тоді вони були б проковтнуті їхніми сильними конкурентами. Дослідження, проведене в США, показало, що малі та середні підприємства мають прибуток у чотири рази більший на один інвестований долар, ніж великі компанії.

Сьоме завдання передбачало розглянути державне регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу в економіці країн ЄС. Державне регулювання малого та середнього бізнесу в країнах Європейського Союзу включає в себе такі заходи, як фінансова підтримка, урядові програми для підприємців, спрощення адміністративних процедур, підвищення доступності кредитів, навчальні ініціативи та сприяння інноваціям. Ці заходи спрямовані на стимулювання розвитку та конкурентоспроможності малих та середніх підприємств, що є важливим чинником економічного зростання та зайнятості в країнах ЄС.

Восьме завдання мало на меті теоретично обґрунтувати проблематику та розвиток малого і середнього бізнесу в країнах ЄС на засадах Індустрії 4.0. В Україні так само як і в країнах ЄС малий та середній бізнес є основою економіки, становить 99,98% всіх суб'єктів господарювання в Україні забезпечує 74% всіх робочих місць і додає 64% доданої вартості. Аналізуючи дані Євростату можна помітити, що в країнах Європи спостерігається тенденція зростання мікропідприємств, натомість в Україні цей показник поступається малим підприємствам.

Найбільша кількість мікропідприємств зосереджена у таких країнах як Мальта (64,9%), Ірландія (50,2%), Естонія (44,1%), Італія (40,6%), Бельгія (39,7%), Румунія (39,9%), Франція (38,0%), Польща (37,7%), Угорщина (37,2%), Португалія (35,6%). За даними Держстату було з'ясовано, що в Україні найменший % підприємств малого та середнього бізнесу саме в категорії середніх підприємств. Але така тенденція спостерігається не у всіх країнах ЄС.

Так, у таких країнах як Люксембург (41,7%), Литва (39,4%), Нідерланди (38,2%), Фінляндія (37,1%), Сербія (36,5%), Чехія (36,2%), Австрія (36,0%), Бельгія (35,6%), Словенія (34,1%), Угорщина (33,2%) Польща (32,4%) переважає саме більша кількість підприємств середнього бізнесу.

Дев'яте завдання визначено запропонувати шляхи удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні. Основними шляхами удосконалення інструментарію забезпечення успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах Європейського Союзу можуть бути наступні:

1. Фінансова підтримка: забезпечення доступу до фінансових ресурсів через програми кредитування, грантову підтримку та ризиковий капітал сприяє розвитку малого та середнього бізнесу.

2. Спрощення адміністративних процедур: скорочення бюрократичних перешкод, спрощення процедур реєстрації та ліцензування, а також впровадження електронних систем адміністративних послуг полегшують утворення та розвиток підприємств.

3. Підтримка інновацій та досліджень: відповідні програми та ініціативи сприяють інноваціям та дослідженням в малих та середніх підприємствах, що дозволяє їм створювати конкурентні переваги на ринку.

4. Навчання та розвиток навичок: забезпечення доступу до навчальних програм та тренінгів з управління, маркетингу, фінансів та інновацій допомагає підприємцям розвивати свої навички та знання, необхідні для успішного ведення бізнесу.

5. Стимулювання підприємництва та підприємницької культури: програми підтримки стартапів, інкубатори та акселератори сприяють розвитку підприємницького середовища та культури, що сприяє зростанню нових підприємств.

6. Міжнародна співпраця: заохочення міжнародної співпраці та обміну досвідом між малими та середніми підприємствами розвиває їхні можливості на міжнародному ринку та сприяє обміну інноваційними ідеями та технологіями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алещенко Л.О. Зарубіжний досвід розвитку молодіжного підприємництва. Агросвіт. 2020. №24. С. 86-90.
2. Аранчій В. І., Чумак В. Д, Бражник Л. В. Фінанси підприємств: навч. посібник.Полтава : РВ ПДАА, 2018. 350 с.
3. Біла І.С., Салатюк Н. М. Світовий досвід державного регулювання підприємництва / І. С. Біла, Н. М. Салатюк / Проблеми економіки. 2014. С. 26-30.
4. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 26.02.2024)
5. Економіка та організація підприємницької діяльності: навч. посіб / За заг. ред. д.е.н. Н. В. Сментини. К: ФОП Гуляєва В.М, 2019. 320 с.
6. Клепанчук О. Ю. Зарубіжний досвід державної підтримки розвитку малого підприємства та можливості його використання в Україні / О. Ю. Клепанчук / Наукове товариство Івана Кушніра. 2015. С. 15-19.
7. Коновалов Л. С. Досвід ЄС для підтримки, стимулювання та регулювання розвитку малого і середнього бізнесу / Л. С. Коновалов, Г. О. Дзядук, М.В. Гараєв // Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна логістика : матеріали 18-ї науково-практичної міжнародної конференції (2-3 червня 2022 р.). Харків : УкрДУЗТ, 2022. С. 303-304.
8. Король С. П. Сучасні тенденції розвитку малого бізнесу в країнах Європейського Союзу. URL: <https://kneu.edu.ua/ua/>. (дата звернення: 26.02.2024)
9. Лесів В. М. Дослідження та аналіз інструментів цифрової трансформації малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та Україні : дипломна робота магістра за спеціальністю «Інформаційні системи та технології» / В. М. Лесів. Тернопіль : ТНТУ, 2020. 93 с.
10. Маркс К. До критики політичної економії / Пер. з нім. М. Порша за ред. Є. Касяненка. Харків: Державне видавництво України, 1926. 198 с.

11. Маркс К., Ф.Енгельс. Маніфест комуністичної партії / Пер. з нім. Київ: Вперед, 2010. 56 с.
12. Мірошник Р.О., Прокоп'єва У.О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Т.4. №1. С. 63-71.
13. Національна економіка: Розділ 5. Мале підприємництво та важелі його регулювання в Україні. Підручник / Національна економіка: Підручник / За ред. П.В.Круша. К.: Каравела; 2018. 536с.
14. Омеляненко Т. В., Короткова К. О. Розвиток малого підприємництва та малого бізнесу в Україні: чинники впливу та актуальні тенденції. Ефективна економіка. 2020. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7584> (дата звернення: 26.02.2024).
15. Основи підприємницької діяльності : підручник / за редакцією д.е.н., проф. В. М. Марченко. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. Вид-во «Політехніка», 2022. 515 с.
16. Проблеми та перспективи розвитку малого і середнього бізнесу : монографія / за ред.. д-ра екон. наук, професора С. Д. Лучик ; Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ. Чернівці : Технодрук, 2021. 400 с.
17. Рібун Л.В., Лех Г.А., Васькович І.М. Зарубіжний досвід розвитку малого бізнесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26.2. С. 230-235.
18. Сачинська Л.В., Сапожник А.Р. Напрямки інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу в умовах євроінтеграції/ А.Р. Сапожник, Л.В. Сачинська // Фінансові аспекти розвитку економіки України теорія, методологія, практика: Збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених,(м. Хмельницький, 16 листопада 2021 р.). Хмельницький: ХНУ, 2021. С. 129-131.

19. Ситник Н. С., Козак С. І. Роль малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 26. Ч. 1. С. 83-87.
20. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. Олександра Васильєва. К.: Наш Формат, 2018. 722 с.
21. Шевченко-Переполькіна Р. І. Шляхи розвитку малого бізнесу в умовах COVID-19. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 49. С. 147-151.
22. Agenda D. These charts show which businesses are driving the EU economy. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2024/01/chart-drive-eu-economy-small-business-sme/>. (дата звернення: 26.02.2024)
23. Alsos G.A., S. Carter, E. Ljunggren. The Handbook of Research on Entrepreneurship in Agriculture and Rural Development. –Edward Elgar Publishing, 2011. – 336 p.
24. Andreas A. Jobst. Revitalizing Securitization for Small and Medium-Sized Enterprises in Europe URL: <https://www.imf.org/external/pubspdf> (дата звернення: 24.02.2024)
25. Annual Report on European SMEs 2020/2021. URL: <https://www.ggb.gr/sites/default/files/basic-page.pdf>. (дата звернення: 26.02.2024)
26. Cordina C. Small and medium-sized enterprises. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/63/small-and-medium-sized-enterprises>. (дата звернення: 26.02.2024)
27. Dimson J. COVID-19 and European small and medium-size enterprises: How they are weathering the storm. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/public-sector/our-insights/covid-19-and-european-small-and-medium-size-enterprises-how-they-are-weathering-the-storm>. (дата звернення: 26.02.2024)
28. Doing Business Comparing. Business Regulation in 190 Economies 2020. URL: <https://www.doingbusiness.org/> (дата звернення 10.02.2024).

29. Entrepreneurship and small and medium-sized enterprises (SMEs). URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes_en. (дата звернення: 26.02.2024)
30. Enterprises by business size. URL: <https://data.oecd.org/entrepreneur/enterprises-by-business-size.htm>. (дата звернення: 22.02.2024)
31. European Commission, «HORIZON 2020». The EU framework programme for research and innovation. URL: <http://ec.europa.eu>. (дата звернення: 26.02.2024)
32. Europe Small and Medium Businesses Companies. URL: <https://www.crunchbase.com/hub/europe-small-and-medium-businesses-companies>. (дата звернення: 22.02.2024)
33. Estimating the financing gap of small and medium-sized enterprises. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/estimating-financing-gap-small-and-medium-sized-enterprises>. (дата звернення: 22.02.2024)
34. How does SME Europe work. URL: <https://www.smeurope.eu/about-us/>. (дата звернення: 22.02.2024)
35. Industry 4.0 and the fourth industrial revolution explained. URL: <https://www.i-scoop.eu/industry-4-0/>. (дата звернення: 22.02.2024)
36. Karmel S.M. A Comparison of Small and Medium Sized Enterprises in Europe and in the USA. URL: <https://www.researchgate.net/publication/244954165>. (дата звернення: 22.02.2024)
37. Number of enterprises in the non-financial business economy of the European Union (EU27) from 2008 to 2022. URL: <https://www.statista.com/statistics/1248775/number-of-businesses-eu/>. (дата звернення: 22.02.2024)
38. Number of small and medium-sized enterprises (SMEs) in the European Union from 2008 to 2023, by number of employees. URL: <https://www.statista.com/statistics/878412/number-of-smes-in-europe-by-size/>. (дата звернення: 22.02.2024)

39. OECD et. al., SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2020: Assessing the Implementation of the Small Business Act for Europe, SME Policy Index, European Union, Brussels/OECD Publishing, Paris, 2020. 526 с. URL: <https://doi.org/10.1787/8b45614b-en>. (дата звернення: 22.02.2024)
40. Scutella, M., Plewa, C. and Reaiche, C. «Small businesses and e-government participation: the role of personalisation preference and intermediaries», Internet Research, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/INTR-02-2021-0107>. (дата звернення: 24.02.2024)
41. Small and Medium-Sized Enterprises in European Regions and Cities. URL: https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/SME_final-report_ScientificAnnex_10.pdf. (дата звернення: 22.02.2024)
42. Small and medium enterprises - overview 2022. URL: <https://www.eib.org/en/publications/smes-overview-2022>. (дата звернення: 24.02.2024)
43. SMEs and mid-caps. URL: <https://www.eib.org/en/projects/topics/sme/index>. (дата звернення: 22.02.2024)
44. SMEs in Europe - Statistics & Facts. URL: <https://wichtig-ist.com/>. (дата звернення: 24.02.2024)
45. The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/>. (дата звернення: 22.02.2024)
46. U.S.-EU Small and Medium Enterprise (SME) Workshops. URL: <https://ustr.gov/issue-areas/small-business/us-eu-sme-workshops>. (дата звернення: 22.02.2024)

Додаток А

Частка мікро-, малих та середніх підприємств за державами-членами
Європейського Союзу за підсумками 2022 року

	Micro SMEs	Small SMEs	Medium-sized SMEs
AT	88.3%	10.2%	1.5%
BE	95.8%	3.6%	0.6%
BG	92.4%	6.4%	1.2%
CY	92.8%	6.3%	0.9%
CZ	96.2%	3.2%	0.6%
DE	84.8%	13.2%	2.0%
DK	88.3%	9.8%	1.9%
EE	92.3%	6.5%	1.2%
EL	94.5%	5.0%	0.5%
ES	94.5%	4.9%	0.6%
FI	91.0%	7.7%	1.4%
FR	95.2%	4.2%	0.6%
HR	92.5%	6.5%	1.0%
HU	95.3%	4.1%	0.6%
IE	91.5%	7.3%	1.2%
IT	94.9%	4.6%	0.6%
LT	94.6%	4.5%	0.9%
LU	87.9%	10.1%	2.0%
LV	90.4%	8.2%	1.4%
MT	92.0%	6.8%	1.2%
NL	95.9%	3.4%	0.7%
PL	95.5%	3.9%	0.7%
PT	95.5%	3.9%	0.6%
RO	90.8%	7.9%	1.3%
SE	94.5%	4.7%	0.9%
SI	94.7%	4.5%	0.8%
SK	97.7%	1.9%	0.4%

Джерело: [31]

Додаток Б

Частка загальної доданої вартості мікро-, малих та середніх підприємств за державами-членами Європейського Союзу за підсумками 2022 року

	Micro SMEs	Small SMEs	Medium-sized SMEs
AT	28.8%	35.2%	36.0%
BE	39.7%	33.6%	26.7%
BG	31.3%	33.0%	35.6%
CY	35.1%	38.0%	26.9%
CZ	36.4%	27.4%	36.2%
DE	29.5%	35.6%	34.8%
DK	34.7%	34.4%	30.8%
EE	37.1%	30.1%	32.8%
EL	30.6%	36.8%	32.6%
ES	44.1%	27.6%	28.2%
FI	30.0%	32.9%	37.1%
FR	38.0%	33.5%	28.5%
HR	33.7%	33.1%	33.2%
HU	37.2%	31.0%	31.8%
IE	50.2%	23.7%	26.1%
IT	40.6%	30.4%	29.0%
LT	29.0%	31.5%	39.4%
LU	30.8%	27.5%	41.7%
LV	29.4%	35.1%	35.6%
MT	64.9%	20.3%	14.8%
NL	33.8%	28.0%	38.2%
PL	37.7%	29.9%	32.4%
PT	35.6%	32.7%	31.7%
RO	39.9%	30.2%	29.9%
SE	32.0%	31.5%	36.5%
SI	35.6%	30.3%	34.1%
SK	46.1%	23.2%	30.8%

Джерело: [31]

Додаток В

Частка в загальній зайнятості мікро-, малих і середніх підприємств за державами-членами Європейського Союзу за підсумками 2022 року

	Micro SMEs	Small SMEs	Medium-sized SMEs
AT	37.8%	34.5%	27.7%
BE	52.6%	25.1%	22.3%
BG	41.1%	30.6%	28.3%
CY	47.5%	30.5%	22.0%
CZ	46.0%	26.7%	27.3%
DE	33.3%	37.2%	29.5%
DK	29.1%	36.7%	34.2%
EE	42.0%	29.5%	28.5%
EL	55.8%	29.7%	14.5%
ES	52.2%	28.5%	19.3%
FI	34.4%	35.3%	30.3%
FR	46.2%	29.8%	24.0%
HR	46.2%	29.8%	24.1%
HU	52.2%	26.7%	21.2%
IE	36.7%	34.7%	28.6%
IT	56.4%	26.4%	17.2%
LT	43.3%	28.8%	28.0%
LU	25.8%	37.1%	37.1%
LV	35.5%	35.2%	29.2%
MT	38.4%	33.2%	28.4%
NL	43.3%	28.9%	27.9%
PL	53.6%	24.5%	21.9%
PT	53.2%	25.8%	20.9%
RO	38.6%	32.7%	28.6%
SE	36.2%	32.8%	31.0%
SI	46.8%	27.1%	26.2%
SK	62.6%	17.8%	19.6%

Джерело: [31]

Додаток Г

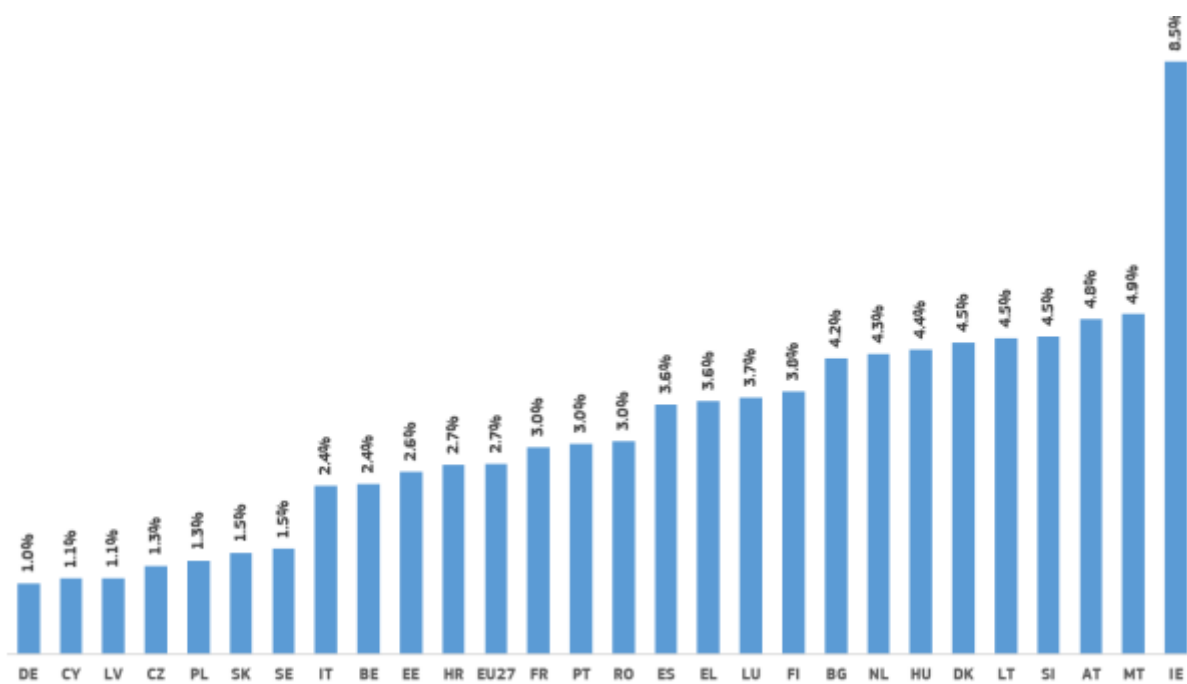
Частка малих і середніх підприємств у галузях з різними знаннями та технологіями інтенсивності держав-членів Європейського Союзу за підсумками 2022 року

	Knowledge-intensive industries	Low knowledge-intensive industries	High-tech industries	Medium-tech industries	Low-tech industries
AT	32.9%	58.7%	0.2%	3.5%	4.7%
BE	38.7%	54.4%	0.1%	3.1%	3.7%
BG	20.5%	70.5%	0.1%	3.3%	5.5%
CY	27.4%	62.4%	0.0%	4.3%	5.9%
CZ	30.6%	48.7%	0.4%	11.0%	9.3%
DE	29.7%	59.7%	0.5%	5.4%	4.7%
DK	31.8%	60.4%	0.4%	4.7%	2.7%
EE	33.8%	55.2%	0.2%	4.7%	6.2%
EL	27.4%	63.2%	0.1%	3.5%	5.9%
ES	22.7%	70.2%	0.1%	3.0%	4.0%
FI	28.6%	61.7%	0.3%	5.5%	3.9%
FR	29.3%	62.5%	0.1%	2.5%	5.6%
HR	31.4%	54.2%	0.3%	6.5%	7.6%
HU	38.5%	52.0%	0.2%	4.5%	4.8%
IE	32.9%	59.1%	0.3%	3.9%	3.8%
IT	29.2%	59.3%	0.2%	5.3%	6.0%
LT	26.6%	62.7%	0.1%	3.1%	7.5%
LU	44.0%	53.8%	0.0%	0.9%	1.3%
LV	29.5%	58.8%	0.2%	3.8%	7.7%
MT	27.9%	63.9%	0.3%	3.5%	4.4%
NL	49.4%	44.2%	0.2%	3.1%	3.2%
PL	31.3%	55.1%	0.2%	6.9%	6.5%
PT	20.1%	72.1%	0.1%	2.9%	4.8%
RO	22.4%	66.1%	0.2%	4.0%	7.4%
SE	46.7%	45.0%	0.2%	4.2%	3.8%
SI	38.5%	46.3%	0.3%	7.9%	7.1%
SK	30.1%	50.2%	0.4%	11.8%	7.6%

Джерело: [31]

Додаток Д

Щорічні темпи зростання кількості підприємств малого та середнього бізнесу
за підсумками 2022 року

Джерело: [2]